

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**ULOGA ŽIVOTNIH VRIJEDNOSTI U OBJAŠNJENJU STAVOVA PREMA
RAZVODU BRAKA**

Završni magistarski rad

Kandidat: Amila Anđelija

Mentor: Doc. dr. Đenita Tuče

Sarajevo, 2020.

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Životne vrijednosti.....	1
1.1.1. Brownova holistička teorija izbora životnih uloga temeljenih na vrijednostima	2
1.1.2. Pregled istraživanja životnih vrijednosti	4
1.2. Stavovi prema razvodu braka	5
1.2.1. Pregled istraživanja stavova prema razvodu braka	7
2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	9
2.1. Ciljevi istraživanja.....	9
2.2. Problemi istraživanja	10
2.3. Hipoteze istraživanja	10
3. METODOLOGIJA	10
3.1. Sudionici istraživanja	10
3.2. Instrumentarij.....	13
3.2.1. Upitnik sociodemografskih karakteristika	13
3.2.2. Inventar životnih vrijednosti	13
3.2.3. Skala stavova prema razvodu braka	14
3.3. Postupak.....	14
4. REZULTATI.....	15
4.1. Rezultati kvalitativnih analiza	15
4.2. Glavni rezultati	19
4.2.1. Razlike u životnim vrijednostima i stavovima prema razvodu braka između adolescenata i njihovih roditelja	20
4.2.2. Doprinosi životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka kod adolescenata i njihovih roditelja	22
5. RASPRAVA.....	25
6. ZAKLJUČCI.....	30
7. LITERATURA.....	31
8. PRILOZI.....	35

Sažetak

Cilj ovog istraživanja je ispitati da li postoje razlike u percepciji životnih vrijednosti i stavova prema razvodu braka između adolescenata i njihovih roditelja (majki i očeva), te koja je uloga životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka kod adolescenata, te njihovih majki i očeva. U istraživanju je učestvovalo 107 studenata sa četiri univerziteta u Sarajevu (Elektrotehnički fakultet, Mašinski fakultet, Filozofski fakultet i Veterinarski fakultet), i njihovi roditelji, ukupno 308 sudionika. U istraživanju su primijenjeni sljedeći instrumenti: Upitnik sociodemografskih karakteristika, Inventar životnih vrijednosti i Skala stavova prema razvodu braka. Rezultati istraživanja pokazuju da adolescenti pojedine životne vrijednosti (nezavisnost i odgovornost, privatnost i duhovnost), percipiraju važnijima nego njihove majke i očevi. Kada su u pitanju stavovi prema razvodu braka, adolescenti imaju pozitivnije stavove prema razvodu braka nego njihove majke i očevi. Što se tiče ukupnog i zasebnog doprinosa životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka, rezultati provedenih regresijskih analiza ukazuju da se prediktorskim varijablama može pojasniti 15% ukupne varijance stavova prema razvodu braka kod adolescenata, 8% ukupne varijance stavova prema razvodu braka kod majki, te 5% ukupne varijance stavova prema razvodu braka kod očeva. Kao značajni prediktori kod adolescenata su se izdvojile životne vrijednosti privatnost i pripadanje, kod majki životna vrijednost duhovnost, dok se kod očeva niti jedna životna vrijednost nije izdvojila kao značajan prediktor.

Ključne riječi: životne vrijednosti, razvod braka, adolescenti, roditelji

1. UVOD

Kontinuirani rast stope razvoda braka sve je učestalija društvena pojava modernog i postmodernog društva. Razvod braka, kako navodi Peco (2018), se može podijeliti u tri osnovne kategorije: a) razvod koji znači zakonski prekid, b) razvod koji znači fizičko razdvajanje supružnika, ali koji i dalje formalno ostaju u bračnoj zajednici i c) takozvani „prazni“ brakovi u kojima supružnici žive zajedno. Također, autor navodi kako su najčešći uzroci za razvod braka: pripisane vrijednosti braka, sukobi među supružnicima i modernost, sloboda i izbor. Kao najčešći uzrok razvoda, konkretno u Bosni i Hercegovini, navodi modernost i slobodu izbora, koji su ugrozili tradicionalnost kao višestoljetnu vrijednost bosanskohercegovačkog društva (Peco, 2018).

Podaci iz gotovo svih zemalja pokazuju da je broj novosklopljenih brakova na 1000 stanovnika izrazito smanjen, a istovremeno broj razvedenih brakova je znatno viši (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Kada je u pitanju odnos životnih vrijednosti i stope razvoda braka, na osnovu dosadašnjih istraživanja se može zaključiti da brak gubi vrijednost u društvu, jer postmoderne vrijednosti, poput individualizacije, nezavisnosti, fokusa na sebe, usredotočenosti na vlastite izbore postaju bitnije za pojedince i tako preuzimaju važnost obiteljskog života (Cherlin, 2009).

1.1. Životne vrijednosti

Vrijednosti se smatraju neophodnima za život u društvu, budući da osmišljavaju i usmjeravaju ljudski život, kao i čovjekovo cjelokupno djelovanje u društvu (Hoblaj, 2007; Jukić, 2013). Osim toga, one izražavaju povezanost čovjeka sa društvom u kojem živi, određuju kulturološki identitet društva te predstavljaju temeljno polazište kulture svake društvene zajednice (Reić Ercegović i Koludrović, 2012; Miliša, Dević, Perić, 2015; Visković, 2013). Postavlja se pitanje da li su vrijednosti odraz poželjnog ili željenog ponašanja? Postoje tri skupine odgovora na to pitanje. Prva je skupina odgovora vezana uz stajalište da su vrijednosti čovjekovi vodiči za preživljavanje i opstanak u socijalnom okruženju, i osim toga, one usmjeravaju čovjekovo ponašanja ovisno o tome šta on misli ili

osjeća zbog želje da opstane u društvu (Kelly, 1982; Schwartz i Bilsky, 1987; prema Bolčević, 2017). Druga skupina autora (Brown, 1965; Hart, 1962; Tomkins, 1962; prema Bolčević 2017) smatra da vrijednosti služe kao moralni i etički okvir koji čovjeka usmjerava prema dobrom i ispravnom ponašanju i pomaže mu u razlikovanju ispravnog i neispravnog, odnosno poželjnog ponašanja. Treća skupina autora (Higgins, 1997, 1998; Lee, 1948; Watterman, 1993; prema Bolčević 2017) daje kritiku određenja vrijednosti kao poželjnog ili željenog ponašanja tvrdeći da su vrijednosti više od vodiča za preživljavanje te da je moralni okvir rasprave određenja dobrog i lošeg suviše subjektivan. Oni smatraju da su vrijednosti odraz čovjekove procjene važnosti ostvarenja pojedinih želja i potreba s ciljem da mu omoguće ugodan i produktivan život, vodeći se pri tome zahtjevima okoline u kojoj živi.

Brojni su lični i društveni faktori koji učestvuju u stvaranju vrijednosnog sistema pojedinca. Pri tome se posebno ističe porodica. U procesu porodičnog odgoja razvijaju se djetetove temeljne karakterne osobine, a neke se izravno preuzimaju od roditelja, čime se bitno utječe na sveukupan kasniji život i ponašanje djeteta (Bouillet, 2004). Istaknuto područje porodičnog odgoja jeste i odgoj za vrijednosti, odnosno moralni odgoj putem kojeg se unutar porodice usvajaju i prenose različite moralne, odgojne i porodične vrijednosti te norme prihvatljivog društvenog ponašanja. Stevanović (2000) pod porodičnim vrijednostima podrazumijeva one vrijednosti koje utječu na izgradnju poželjnog tipa organizacije i interakcijskih odnosa unutar porodice. Vrijednosti utječu i na formiranje stavova, pa je tako naprimjer, religioznost pozitivno povezana sa stabilnošću porodice, te utječe na stavove prema razvodu braka (Steven i Witte, 2005; Stokes i Ellison, 2010).

Kao teorijski okvir u ovom istraživanju poslužila je Brownova holistička teorija izbora životnih uloga temeljenih na vrijednostima (Brown, 1996). Ova teorija je najrasprostranjenija, jer je, za razliku od pojedinih drugih teorija vrijednosti (Rokeach, 1973; Super 1953, 1990; Beck, 1987; prema Brown, 1996), sveobuhvatna, budući da u formiranju vrijednosti uzima u obzir utjecaj i genetike i okoline. Kao rezultat tih utjecaja, određene vrijednosti se izdvajaju i postaju bitnije od drugih vrijednosti.

1.1.1. Brownova holistička teorija izbora životnih uloga temeljenih na vrijednostima

Prema Brownu (1996) vrijednosti služe kao standardi pomoću kojih vrednujemo svoje aktivnosti i ponašanja drugih. Kao rezultat genetskog utjecaja i utjecaja okoline, specifične

vrijednosti postaju važnije od drugih. Kako vrijednosti postaju kristalizirane i prioritetne, ljudi ih koriste kao vodič i objašnjenje njihovog ponašanja. One usmjeravaju pojedinca u snalaženju na osobnoj, grupnoj i globalnoj razini, a imaju i samoaktualizirajuću funkciju. Vrijednosti se učvršćuju u ranim odraslim godinama i imaju tendenciju da ostanu stabilne tokom vremena, međutim, starost, iskustvo i traumatični životni događaji mogu ih modificirati. Donošenje dobrih odluka će biti teško ili nemoguće, ako pojedinac još uvijek ne može identificirati svoje vrijednosti. One su organizirane u vrijednosni sistem koji predstavlja hijerarhiju vrijednosti s obzirom na njihovu relativnu važnost u životu pojedinca. Brown (1996) navodi da su u tako hijerarhijski organiziranom sistemu vrijednosti, prioritetne one koje su najvažnije odrednice odabira životnih uloga, a salijentnost životnih uloga odraz je vrijednosnoga sistema pojedinca (Šverko, Babarović i Šverko, 2007).

Model pretpostavlja tri vrste vrijednosti – kulturne, radne i životne vrijednosti. Životne vrijednosti su one vrijednosti koje ljudi očekuju da budu zadovoljene kao rezultat izbora koje oni donose u svojim glavnim životnim ulogama, kao što su rad, slobodno vrijeme, uloga građanina i odnosi sa značajnim drugima (Brown, 1996).

Osnovne pretpostavke teorije su sljedeće (Brown i Crace, 1996, 2002):

- Svaka osoba razvija relativno mali broj vrijednosti koje su organizirane u dinamički sistem vrijednosti.
- Kristalizirane, visoko prioritetne vrijednosti su najvažnija odrednica izbora životnih uloga. Kristalizirane vrijednosti imaju značajne oznake i definicije koje pojedinci mogu koristiti da opišu sami sebe.
- Vrijednosti su dominantan faktor u procesu donošenja odluka. Donošenje odluka koje se podudaraju s vrijednostima bitno je za zadovoljstvo.
- Zbog različitih izvora informacija i iskustava koja utječu na razvoj vrijednosti, vjerovatnije je da će svaka osoba imati sukob vrijednosti. Kada se u proces donošenja odluka uključe konkurentne vrijednosti, rezultati će biti ambivalentni osjećaji i možda odugovlačenje.
- Vrijednosti su stečene u društvu. Zbog razlika u procesu socijalizacije i vrijednim informacijama koje primaju, ljudi iz različitih kulturalnih sredina mogu razviti različite sisteme vrijednosti.
- Rezultat interakcije uloga je zadovoljstvo životom.

- Životne uloge mogu međusobno djelovati na različite načine. Mogu uzajamno djelovati sinergistički (komplementarno), entropijski (sukobljeno) ili interakcijom održavati homeostazu (suplementarno).
- Istaknuta pojedinačna uloga može se odrediti u mjeri u kojoj ta uloga zadovoljava kristalizirane, visoko prioritetne vrijednosti. Međutim, većina ljudi ne može zadovoljiti sve svoje vrijednosti u jednoj ulozi. U tom slučaju, kada je za zadovoljavanje vrijednosti potrebno više od jedne uloge, istaknutost vrijednosti u sistemima vrijednosti dinamički se mijenja dok se osoba kreće s uloge na ulogu zbog očekivanja da će različite vrijednosti biti zadovoljene u različitim ulogama.
- Uspjeh u životnoj ulozi ovisit će o (1) podudarnosti između vrijednosti pojedinca i onih drugih vrijednosti u ulozi; (2) vještine povezane sa ulogama koje je osoba razvila prije ulaska u ulogu; (3) sposobnosti koje osoba ima u ulozi da se promijeni kao zahtjevi promjene uloge; i (4) prirodu interakcije uloge sa drugim ulogama koje zauzima pojedinac.

1.1.2. Pregled istraživanja životnih vrijednosti

Porodicu kao najvažniju vrijednost potvrdila su brojna istraživanja koja su se bavila strukturom i hijerarhijom vrijednosti, pri čemu se pokazalo da pojedinci, unatoč brojnim društvenim promjenama nastalim posljednjih tridesetak godina, još uvijek najvažnijima percipiraju porodicu i ljubav (Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003; Janković, Berc i Blažeka, 2004; Mrnjaus, 2008). Istraživanja na adolescentnoj populaciji pokazala su da pri rangiranju vrijednosti mladi najvažnijima smatraju zdravlje, prijateljstvo, brak i djecu, dok je među vrijednosnim orijentacijama najistaknutija ona samoaktualizirajuća koju čine vrijednosti poput ljubavi, porodice i prijateljstva (Franc, Šakić i Ivičić, 2002; Vlah, Lončarić i Tatalović Vorkapić, 2011). Posmatrajući i istražujući porodicu u kontekstu formiranja vrijednosnoga sistema pojedinca, istraživanja su ukazala na važnost porodice kao ključnoga faktora u tom procesu. Primjerice, istraživanja su pokazala da je kvaliteta porodičnih interakcija na relaciji roditelj-dijete važna odrednica usvajanja vrijednosti unutar porodice, pri čemu pozitivni obrasci roditeljskog ponašanja facilitiraju usvajanje i internalizaciju vrijednosti kod djece (Schonplug, 2001). Usvajanje vrijednosti putem socijalizacije započinje u ranom djetinjstvu, a ključno razdoblje njihova strukturiranja u vrijednosni sistem jest adolescencija. Većina je autora saglasna da tako internaliziran vrijednosni sistem ostaje stabilan tokom života

(Rokeach i Ball-Rokeach, 1989; Inglehart, 1990). Iako su istraživanjima vrijednosnih prioriteta ustanovljene neke dobne, odnosno generacijske razlike, na razini porodice uočene su sličnosti u vrijednosnim prioritetima djece i njihovih roditelja (Ferić, 2009). Neka su istraživanja pružila dokaze o prijenosu vrijednosti u porodici (Youniss i Smollar, 1985; Gecas i Seff, 1990; Rohan i Zanna, 1996; Knafo i Schwartz, 2001; Sabatier i Lannegrand-Willems, 2005). Sličnost u sistemima vrijednosti roditelja i njihovih potomaka moguće je objasniti dvoprocenim modelom (Goodnow, 1992), prema kojem se unutarporodični prijenos sistema vrijednosti odvija u dva koraka. Prvi se odnosi na tačno percipiranje i razumijevanje roditeljevih uvjerenja, a drugi na (ne)prihvatanje percipiranog roditeljskog sistema vrijednosti. Percipiranje i razumijevanje roditeljevih uvjerenja pod utjecajem su brojnih faktora, među kojima se posebno ističu komunikacijski, poput eksplicitnosti, jasnoće i sadržaja roditeljevih poruka, te međuroditeljska kongruentnost po pitanju vrijednosti, kao i usklađenost poruka kojima roditelji komuniciraju vlastiti sistem vrijednosti djetetu, u skladu sa njegovom kognitivnom zrelošću. S druge strane, (ne)prihvatanje roditeljevih uvjerenja i vrijednosti posredovano je motivacijskim i afektivnim faktorima (Okagaki i Bevis, 1999). Ranija istraživanja povezanosti vrijednosnih sistema majki i njihovih adolescentnih kćeri nisu dala jednoznačne rezultate. Neka istraživanja, naime, nisu potvrdila povezanost u osnovnim životnim vrijednostima (Josefowicz i sur., 1994), dok su neka istraživanja ukazala na kongruentnost u sistemu individualističkih (Sabatier i Lannegrand-Willems, 2005) i kolektivističkih vrijednosti (Knafo i Schwartz, 2001; Sabatier i Lannegrand-Willems, 2005). Prema istraživanju koje su provele Reić Ercegovac i Koludrović (2012), kćerke i majke su kao najvažniju vrijednost procijenile nezavisnost i odgovornost, a najmanje važna životna vrijednost za majke je privatnost, dok je za kćerke najmanje važna vrijednost pripadanje.

1.2. Stavovi prema razvodu braka

Generalno, stavovi se formiraju na temelju neposrednog iskustva pojedinca, te posredno, socijalnim učenjem u kojem kultura i porodica oblikuju stavove pojedinca, a mijenjaju se utjecajem socijalno-ekonomskih faktora, te izlaganjem novim događajima i iskustvima (Bohner i Wanke, 2002).

Dvije su teorije dale doprinos u razumijevanju kako i zašto kvalitet braka roditelja može utjecati na stavove mladih prema razvodu, a to su: teorija razumnog djelovanja i teorija socijalnog učenja.

Prema *teoriji razumnog djelovanja*, stavovi prema ponašanju (kao što je razvod) su oblikovani društvenim normama koje se odnose na ponašanje i vjerovanja o koristi ponašanja za postizanje vlastitih ciljeva (Ajzen i Fishbein, 1980; Fishbein i Ajzen, 1975). Prema tome, stavovi prema razvodu odražavaju društvene norme o razvodu (kao što su prihvatljivi razlozi za razvod) i procjena percipirane koristi i troškova razvoda. Na stavove prema razvodu će vjerovatno utjecati, bar djelomično, i percipirana korist od braka u odnosu na razvod.

Teorija socijalnog učenja je korisna u određivanju kako posmatranje bračnog ponašanja roditelja može utjecati na stavove mladih o braku i razvodu. Ova teorija tvrdi da se ponašanje može naučiti posmatranjem postupaka drugih. Prema tome, pojedinci će vjerovatno usvojiti modelirano ponašanje ako rezultira vrijednošću koju imaju; posmatranje negativnih posljedica ili kažnjavanja, obeshrabruje ponašanje (Bandura, 1977; Zimbardo i Leippe, 1991). Osoba mora biti motivisana da imitira ponašanje, a posmatranje negativnih ishoda obeshrabruje imitaciju. Dok se teorija socijalnog učenja fokusira na predviđanje ponašanja, ova teorija se može primijeniti i na predviđanje stavova. Stavovi su evaluativni sažeci (Zimbardo i Leippe, 1991) i ovi evaluativni sažeci mogu se formirati posmatranjem ponašanja drugih i ishoda njihovog ponašanja („ostajanje u braku po svaku cijenu je loše“). Prema tome, posmatranje braka roditelja i njegovih posljedica (da li je brak dobar za obje strane) može oblikovati stavove mladih prema braku i razvodu.

Osim ovih, treba spomenuti još jednu teoriju. Prema *teoriji međugeneracijskog prijenosa stavova prema razvodu*, stavovi prema braku i bračni stilovi prenose se s roditelja na djecu, za šta je odgovoran psihološki mehanizam koji se odnosi na razvoj kognicija vezanih uz interpersonalne odnose budući da roditeljski međuodnosi posredno i neposredno utječu na formiranje kognitivnih reprezentacija interpersonalnih odnosa kod pojedinca (Amato i DeBoer, 2001; Herzog i Cooney, 2002; Riggio i Weiser, 2008; prema Reić Ercegovac i Koludrović, 2012).

Generalno, transfer vrijednosti sa roditelja na djecu je složeni proces koji uključuje prenositelja vrijednosti, recipijenta vrijednosti i socijalni kontekst (Schonpflug i Yan, 2014). Postoje faktori koji doprinose uspješnosti ili neuspješnosti transfera vrijednosti. Jedan od njih je stepen kognitivne zrelosti djeteta, koji je presudan za djetetovo razumijevanje roditeljskih

vrijednosti, jer dijete mora dostići određenu razvojnu razinu kako bi shvatilo i internaliziralo roditeljske stavove. Istraživanja o transferu vrijednosti s roditelja na djecu pokazala su da utjecaj faktora spola djeteta i roditelja ima veliku ulogu. Troll i Bengtson (1973; prema Družinec, 2016) identificirali su tri međusobno suprotne tvrdnje o utjecaju faktora spola u transferu vrijednosti: a) očevi imaju veći utjecaj na formiranje vrijednosti kod djece nego majke, b) veća je sličnost vrijednosti kod djece i roditelja istog spola, nego kod suprotnog, c) kćerke su osjetljivije na utjecaj roditelja nego sinovi. Međutim druga istraživanja pokazuju da je važnija uloga majke u razvoju vrijednosti kod djece (Headey, Muffels i Wagner, 2014), tako da pitanje utjecaja spola ostaje nedovoljno objašnjeno. Naredni faktor je okolina, ukoliko se dijete osjeća sigurno, voljeno, uvaženo i slobodno, te ako se u porodici koriste pozitivni obrasci ponašanja i njeguje kvalitetan odnos između roditelja i djece olakšava se usvajanje vrijednosti kod djece (Taris, Semin i Bok, 1998; Roest, Gerris i Dubas, 2009). Roditeljske vrijednosti i ciljevi određuju koji će odgojni stil roditelji koristiti u odgoju svoje djece, a odgojni stil roditelja utječe na emocionalnu klimu. Djeca čiji roditelji koriste autoritaran stil odgoja iskazuju manju sličnost s roditeljskim vrijednostima od djece čiji roditelji koriste neautoritarne odgojne stilove (Ferić, 2009). Istraživanja su pokazala da obrazovanje i društveni status roditelja određuju koje vrijednosti roditelji žele prenijeti na djecu. Roditelji sa završenim višim stepenom obrazovanja više kontrolišu slobodno vrijeme svoje djece, potiču razmišljanje i samoostvarivanje, dok roditelji sa nižim stepenom obrazovanja vrednuju konzervativne vrijednosti (Aavik i Aavik, 2012). Sudeći prema svemu navedenom, transfer vrijednosti je podložan utjecaju mnogobrojnih faktora, od kojih će zavisiti koliko i koje vrijednosti se prenose sa roditelja na dijete. Procesom socijalizacije, stariji članovi društva bi trebali da prenesu postojeći sistem vrijednosti na mlađu generaciju. Međutim, s obzirom na mnoge društvene promjene, mlađe generacije su suočene s novim izazovima i drugačijim društvenim vrijednostima kojima se moraju prilagoditi kako bi ostvarile uspješan život.

1.2.1. Pregled istraživanja stavova prema razvodu braka

Dosadašnji nalazi stavova prema razvodu braka, te utjecaja stavova roditelja prema razvodu braka na stavove njihove djece pokazuju različite rezultate. Na osnovu pojedinih istraživanja moglo bi se zaključiti da djeca usvajaju stavove svojih roditelja (Kapinus i Johnson, 2002).

Istraživanje Kapinusa (2004) pokazalo je da stavovi roditelja prema razvodu braka imaju najveći utjecaj na stavove djeteta tokom kasnih tinejdžerskih godina, te da stavovi majki o predbračnim seksualnim odnosima, kohabitaciji, braku i razvodu značajno utječu na stavove djece o istim pitanjima (Axinn i Thornton, 1996). Osim toga, istraživanja su pokazala da su stavovi ključne proksimalne odrednice ponašanja vezanih za porodicu, roditeljstvo, brak i razvod (Axinn i Thornton, 1992, 1993). Naime, duboko ukorijenjeni pozitivni stavovi prema braku utječu na ponašanje u prisnim odnosima i intimnim vezama budući da pojedinci sa takvim stavovima teže izbjegavanju konflikata i neslaganja na partnerskoj relaciji, te održavanju kvalitete odnosa. S druge strane, stavovi su važni za odanost u partnerskim odnosima i predanost vezi na način da se teži održavanju odnosa i kada u njemu partneri ne doživljavaju zadovoljstvo. Načini suočavanja i stilovi rješavanja bračnih konflikata roditelja, osim što utječu na njihov bračni odnos, posredno utječu i na percepciju bračnih odnosa od strane djeteta (Kapinus, 2005). Tasker i Richards (1994) su utvrdili da je količina roditeljskih bračnih konflikata povezana s načinom na koji njihova odrasla djeca stupaju u brak, zatim s vremenom ulaska u seksualne aktivnosti, te s negativnim osjećajima prema povezivanju i obvezivanju u intimnim odnosima. I druga istraživanja sugeriraju da postoji povezanost između roditeljskih bračnih konflikata i stavova njihove djece mlađe odrasle dobi prema braku (Amato, 1988; Amato i DeBoer, 2001; Moats, 2004; prema Reić Ercegovac i Koludrović). Pored toga, adolescenti iz razvedenih porodica imaju pozitivniji stav prema razvodu braka u odnosu na one iz cjelovitih porodica (Greenberg i Nay, 1982; Amato i Booth, 1994; Moats, 2004; prema Reić Ercegovac i Koludrović). Pojedinci razvedenih roditelja izvještavaju o nižim očekivanjima uspjeha vlastite romantične veze u odnosu na pojedince iz cjelovitih porodica (Riggio i Weiser, 2008), vjerovatno zato što usvajaju disfunkcionalne obrasce međupartnerskog odnosa roditelja te ih internaliziraju u vlastite intimne odnose. Međutim istraživanje Thorntona (1985) pokazuje kako se stavovi prema razvodu braka razlikuju između majki i njihovih kćerki, pri čemu kćerke imaju znatno pozitivnije stavove.

Stavovi, kao i vrijednosti, su važne odrednice ponašanja ljudi i njihovih životnih izbora (Ajzen, 1988). Veliki broj istraživanja pokazuje kako su vrijednosti i vjerovanja povezana sa stavovima prema braku i razvodu braka. Tako, ljudi koji više cijene nezavisnost i slobodu, će kasnije da ulaze u brak, te imaju pozitivnije stavove prema razvodu braka (Brinig, 2011). Pojedinci koji općenito više cijene hedonističke vrijednosti (sigurnost, postignuće, nezavisnost i sl.) imaju generalno liberalnije stavove prema braku, te između ostalog, pozitivnije stavove prema razvodu braka (Roest, Gerris i Dubas, 2009). Istraživanje

Manninga, Longmorea i Giordanoa (2007) je pokazalo da adolescenti koji njeguju tradicionalne vrijednosti imaju veća očekivanja od braka, te negativnije stavove prema razvodu braka. Isti autori su izdvojili životnu vrijednost religioznost kao negativno povezanu sa stavovima prema razvodu braka. Adolescenti koji su bili manje religiozni su imali pozitivnije stavove prema razvodu braka (Manning, Longmore i Giordano, 2007). U skladu sa ovim nalazima, su i rezultati istraživanja Reić Ercegovac i Koludrović (2012), prema kojima se životna vrijednost duhovnost pokazala prediktivnom za stavove prema razvodu braka u skupini majki. U skupini kćerki se, pored duhovnosti, prediktivnom pokazala i životna vrijednost nezavisnost i odgovornost.

2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

2.1. Ciljevi istraživanja

Istraživanja vrijednosnih sistema, te stavova prema braku i razvodu braka, ne daju konzistentne nalaze. Nekim istraživanjima sistema vrijednosti pojedinca su ustanovljene dobne, generacijske razlike, ali su također uočene sličnosti u vrijednosnim prioritetima između djece i njihovih roditelja. Kontradiktorni nalazi postoje i kada su u pitanju stavovi prema razvodu braka. Prema rezultatima istraživanja utjecaj na formiranje tih stavova ima porodica, međutim s obzirom na mnoge društvene promjene, mlađe generacije su suočene sa drugačijim društvenim vrijednostima koje utječu na formiranje stavova. Kada je u pitanju odnos životnih vrijednosti i stope razvoda braka, na osnovu dosadašnjih istraživanja se može zaključiti da brak općenito gubi vrijednost u društvu, jer postmoderne vrijednosti, poput individualizacije, nezavisnosti, fokusa na sebe, usredotočenosti na vlastite izbore postaju bitnije za pojedince i tako preuzimaju važnost porodičnog života (Cherlin, 2009).

Uzimajući u obzir nekonzistentnost u dosadašnjim nalazima, ovim istraživanjem smo nastojali detaljnije razmotriti u kakvom su odnosu životne vrijednosti i stavovi prema razvodu braka kod adolescenata i njihovih roditelja. Specifičnije, zanima nas da li postoji razlika u životnim vrijednostima i stavovima prema razvodu braka između adolescenata i njihovih roditelja, te kakva je uloga životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka kod adolescenata i njihovih roditelja. S obzirom na postavljeni cilj istraživanja, definirani su sljedeći problemi i hipoteze istraživanja.

2.2. Problemi istraživanja

1. Ispitati da li postoji statistički značajna razlika između životnih vrijednosti i stavova prema razvodu braka između adolescenata i njihovih roditelja (majki i očeva).

2. Ispitati ukupne i zasebne doprinose životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka kod adolescenata i njihovih roditelja.

2.3. Hipoteze istraživanja

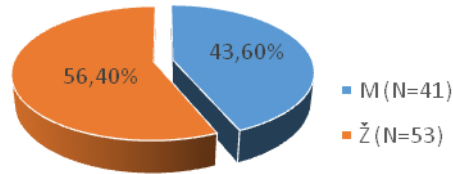
1. Na temelju dosadašnjih empirijskih nalaza ne očekujemo da postoje statistički značajne razlike između adolescenata i njihovih roditelja u životnim vrijednostima, ali očekujemo da postoje statistički značajne razlike u stavovima prema razvodu braka. Očekujemo da će adolescenti imati pozitivnije stavove prema razvodu braka nego njihovi roditelji.

2. Prema dosadašnjim teorijskim spoznajama, očekujemo statistički značajan doprinos životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka u sve tri skupine sudionika (adolescenti, majke i očevi).

3. METODOLOGIJA

3.1. Sudionici istraživanja

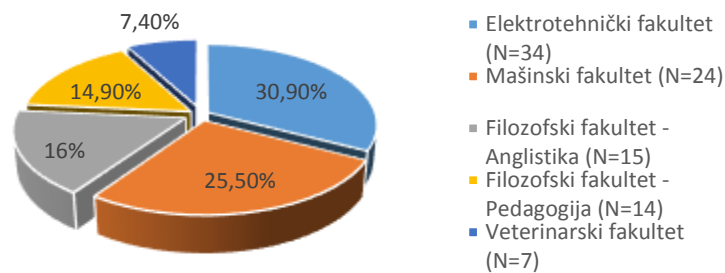
U istraživanju je učestvovalo 107 adolescenata, ali su iz statističke obrade podataka izuzeti sudionici koji nemaju ili iz nekog drugog razloga nisu dostavili podatke jednog od roditelja (majke ili oca) (N=13). Konačan uzorak sastoji se od 282 osobe, i to 94 adolescenta, te njihovih roditelja (94 majke i 94 oca). Uzorak adolescenata se sastoji od 41 muškarca i 53 žene (Slika 1).

Slika 1. Osnovne karakteristike uzorka adolescenata s obzirom na spol sudionika

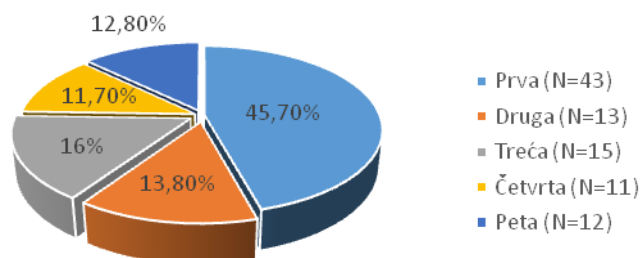
Starosni raspon adolescenata se kreće od 18 do 25 godina, a prosječna dob iznosi $M=20,97$ ($SD=1,66$).

U istraživanju su sudjelovali studenti sa četiri fakulteta Univerziteta u Sarajevu: Elektrotehnički fakultet (36,2%), Filozofski fakultet (30,9%), Mašinski fakultet (25,5%) i Veterinarski fakultet (7,4%). Zastupljenost sudionika po pojedinim organizacionim jedinicama prikazana je na Slici 2.

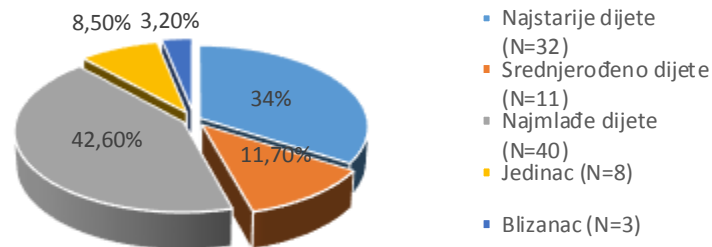
Slika 2. Osnovne karakteristike uzorka adolescenata s obzirom na studij sudionika

Kada je u pitanju godina studija, 45,7% studenata je prva godina, 13,8% druga, 16% treća, 11,7% četvrta i 12,8% studenata je peta godina studija (Slika 3).

Slika 3. Osnove karakteristike uzorka adolescenata s obzirom na godinu studija

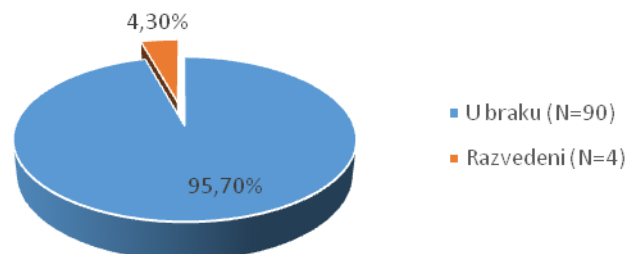
Što se tiče porodične strukture sudionika, njih 42,6% su najmlađe dijete u porodici, 34% najstarije, 11,7% srednje, 8,5% su jedinci i 3,2% su blizanci (Slika 4).

Slika 4. Osnovne karakteristike uzorka adolescenata s obzirom na redoslijed rođenja sudionika

Kada su u pitanju roditelji sudionika, prosječna dob majki je $M=50,27$ ($SD=5,24$), a prosječna dob očeva $M=54,22$ ($SD=4,95$). Što se tiče stručne spreme sudionika, 61,7% majki ima srednju stručnu spremu, 22,3% višu ili visoku stručnu spremu i 13,8% ima završenu osnovnu školu. U skupini očeva njih 60,6% ima srednju stručnu spremu, a 36,2% višu ili visoku stručnu spremu.

Što se tiče bračnog statusa roditelja, njih 95,7% se izjasnilo da je u braku, a 4,3% da su razvedeni (Slika 5).

Slika 5. Osnovne karakteristike uzorka roditelja s obzirom na bračni status

3.2. Instrumentarij

3.2.1. Upitnik sociodemografskih karakteristika

Za potrebe ovog rada, ciljno je konstruisan upitnik o sociodemografskim karakteristikama, koji se sastojao od 18 čestica za adolescente, a 12 čestica za roditelje. Adolescenti su najprije ispunjavali rubriku spol, a zatim su od njih traženi i drugi podaci: dob, fakultet, odsjek, godina studija, redoslijed rođenja u porodici, bračni status roditelja, s kim su živjeli tokom djetinjstva. Pored ovih podataka, sudionici su imali zadatak da procijene bračni odnos roditelja, povezanost članova porodice, kvalitet i učestalost interakcija između članova porodice, te da navedu da li su u romantičnoj vezi, koliko su spremni na obvezivanje u partnerskom odnosu, koliko im je brak kao institucija važan i koliko su općenito zadovoljni životom. Upitnik sociodemografskih karakteristika za roditelje razlikuje se od upitnika sociodemografskih karakteristika za adolescente po tome što su izostavljene čestice vezane za studij, redoslijed rođenja i spremnost na obvezivanje u partnerskom odnosu. Osim toga, roditelji su se trebali izjasniti o bračnom statusu, te ukoliko su u braku, navesti koliko su zadovoljni svojim brakom.

3.2.2. Inventar životnih vrijednosti

U svrhu ispitivanja životnih vrijednosti sudionika korištena je skraćena verzija Inventara životnih vrijednosti (*eng. Life Values Inventory*, Crace i Brown, 1996). Upitnik se sastoji od 21 čestice, koje mjere sljedeće životne vrijednosti: pripadanje, briga za druge, nezavisnost, odanost, privatnost, odgovornost i duhovnost. Svaka čestica se odnosi na osobinu ili tvrdnju koja se odnosi na životne vrijednosti. Zadatak sudionika je da na skali Likertovog tipa od pet stepeni (1 – skoro nikada ne određuje moje ponašanje do 5 – skoro uvijek određuje moje ponašanje), za svaku česticu procijeni koliko često je njegovo ponašanje određeno navedenim osobinama. Ukupan rezultat za svaku subskalu određuje se kao zbroj rezultata na pripadajućim česticama. Viši rezultat na svakoj subskali znači veći stepen izraženosti pojedine životne vrijednosti. Faktorska struktura upitnika na našem uzorku sudionika provjerena je metodom glavnih komponenti na česticama upitnika uz Varimax rotaciju. Dobiveni rezultati ukazuju na postojanje pet interpretabilnih faktora, koji objašnjavaju

61,79% ukupne varijance životnih vrijednosti. Prema sadržaju čestica koje uključuju, izdvojeni faktori odgovaraju sljedećim dimenzijama: nezavisnost i odgovornost (primjeri čestica: „Biti neovisan“, „Davanje vlastitog mišljenja“), privatnost („Imati vremena za sebe“, „Imati vremena za razmišljanje u tišini“), duhovnost („Vjerovanje u višu silu“, „Vjerovanje da postoji nešto veće od nas samih“), briga za druge („Biti osjetljiv za potrebe drugih“, „Pomaganje drugima“) i pripadanje („Biti omiljen u društvu“, „Prihvaćenost od drugih“). Kada je u pitanju pouzdanost subskala, dobiveni su zadovoljavajući koeficijenti unutrašnje pouzdanosti tipa Cronbach-alpha, a kreću se u rasponu od .65 do .83.

3.2.3. Skala stavova prema razvodu braka

Za ispitivanje stavova prema razvodu braka korištena je Skala stavova prema razvodu braka (*eng. Attitudes Toward Divorce Scale*, Kinnaird i Gerrard, 1986), koja se sastoji od 12 čestica kojima sudionici iskazuju pozitivne i negativne stavove prema razvodu braka. Zadatak sudionika je da na skali Likertovog tipa od pet stepeni (1 – uopće se ne slažem do 5 – u potpunosti se slažem), procijeni koliko se slaže sa svakom izjavom. Nakon obrnutog bodovanja kod pojedinih čestica ukupni rezultat je formiran kao linearna kombinacija procjena na svim česticama. Veći rezultat ukazuje na pozitivniji stav prema razvodu braka, a niži na negativniji stav. Faktorska struktura skale na našem uzorku sudionika provjerena je metodom glavnih komponenti na česticama upitnika uz Varimax rotaciju. Dobiveni rezultati ukazuju na postojanje jednog zajedničkog faktora, koji objašnjava 53,13% ukupne varijance stavova prema razvodu braka. Četiri čestice su izostavljene iz daljne analize, jer su pokazale nisku faktorsku zasićenost i nisku item-total korelaciju. Koeficijent unutrašnje pouzdanosti tipa Cronbach-alpha iznosi .68.

3.3. Postupak

Istraživanje je provedeno u periodu od marta do juna 2019. godine na prigodnom uzorku studenata sa četiri fakulteta Univerziteta u Sarajevu (Elektrotehnički fakultet, Mašinski fakultet, Veterinarski fakultet i Filozofski fakultet). Tokom prikupljanja podataka zadovoljeni su etički principi i standardi, koji se odnose na psihologijska istraživanja.

Istraživanje je provela autorica istraživanja. Učestvovanje u istraživanju definisano je na dobrovoljnoj osnovi, a podaci prikupljeni u istraživanju su korišteni isključivo u naučno-istraživačke svrhe. Istraživanje je bilo anonimno, a sudionici su imali mogućnost odbiti sudjelovanje u istraživanju ako su to željeli, bez navedenih razloga. Istraživanje je obavljeno u vrijeme redovnog odvijanja nastave, uz prethodnu saglasnost i dogovor sa nastavnicima. Studenti koji su sudjelovali u istraživanju upitnike su popunjavali na licu mjesta, a po završetku popunjavanja upitnika, dobili su kovertirane upitnike za roditelje (posebno za majku i oca), koje su nakon popunjavanja od strane roditelja, u zalijepljenim kovertama vratili autorici istraživanja. Sudionici su zajedno sa upitnicima dobili jasnu uputu sa navedenom svrhom istraživanja.

4. REZULTATI

4.1. Rezultati kvalitativnih analiza

Prije izvještavanja o glavnim analizama i dobivenim rezultatima, kao odgovora na definisane probleme, prikazat ćemo rezultate kvalitativnih analiza koje smo dobili u ovom istraživanju, a koji se ne odnose na konkretno postavljene probleme istraživanja. Premda ove rezultate nismo uključili u glavne analize, smatramo ih korisnim dodatnim informacijama koje mogu pomoći boljem razumijevanju glavnih rezultata.

Tabela 1. *Frekvencije – bračni odnos roditelja*

SKLADNOST BRAKA RODITELJA	f	%
potpuno skladan	72	80%
donekle skladan	17	18,9%
potpuno neskladan	1	1,1%
N	90	100%

Tabela 2. *Frekvencije – skladnost vlastitog bračnog odnosa*

SKLADNOST BRAKA	MAJKE		OČEVI	
	f	%	f	%
Potpuno skladan	76	84,4%	76	84,4%
Donekle skladan	12	13,3%	13	14,4%
Uglavnom neskladan	2	2,2%		
Potpuno neskladan			1	1,1%
N	90	100%	90	100%

Tabela 3. *Frekvencije – zadovoljstvo brakom*

ZADOVOLJSTVO BRAKOM	MAJKE		OČEVI	
	f	%	f	%
U potpunosti zadovoljan/na	72	80%	77	85,6%
Djelomično zadovoljan/na	16	17,8%	11	12,2%
Djelomično nezadovoljan/na	2	2,2%	1	1,1%
U potpunosti nezadovoljan/na			1	1,1%
N	90	100%	90	100%

Od ukupnog uzorka sudionika adolescenata, njih 80% smatra brak roditelja potpuno skladnim, dok ga 18,9% smatra donekle skladnim. Majke i očevi svoj brak najčešće procjenjuju potpuno skladnim (84,4%). 80% majki je potpuno zadovoljno svojim brakom, a 17,8% ih je djelomično zadovoljno. Slično, 85,6% očeva je potpuno zadovoljno brakom, a 12,2% djelomično zadovoljno.

Tabela 4. *Frekvencije – međusobna povezanost članova porodice*

STEPEN POVEZANOSTI	ADOLESCENTI		MAJKE		OČEVI	
	f	%	f	%	f	%
Veoma povezani	71	75,5%	76	80,9%	75	79,8%
Djelomično povezani	19	20,2%	18	19,1%	16	17%
Uglavnom nepovezani	2	2,1%				
Uopće nepovezani	2	2,1%			3	3,2%
N	94	100%	94	100%	94	100%

Tabela 5. *Frekvencije – međusobno uvažavanje mišljenja članova porodice*

STEPEN UVAŽAVANJA	ADOLESCENTI		MAJKE		OČEVI	
	f	%	f	%	f	%
U potpunosti	33	35,1%	59	62,8%	59	62,8%
Djelimično	51	54,3%	31	33%	32	34%
Vrlo malo	8	8,5%	4	4,3%	1	1,1%
Gotovo nikako	2	2,1%			2	2,1%
N	94	100%	94	100%	94	100%

Kada je u pitanju povezanost između članova porodice 75,5% adolescenata, 80,9% majki i 79,8% očeva smatra da su veoma povezani.

Kada su procjenjivali stepen međusobnog uvažavanja mišljenja članova porodice, rezultati se nešto razlikuju između tri skupine sudionika. Najveći broj adolescenata (54,3%) se izjasnio da članovi porodice djelomično uvažavaju mišljenja jedni drugih, dok su majke (62,8%) i očevi (62,8%) naveli da članovi porodice u potpunosti uvažavaju mišljenja jedni drugih.

Tabela 6. *Frekvencije – odnos adolescenta sa majkom i ocem*

ODNOS ADOLESCENATA SA RODITELJIMA	SA MAJKOM		SA OCEM	
	f	%	f	%
Vrlo topao i blizak	79	84%	61	64,9%
Djelomično topao i blizak	10	10,6%	24	25,5%
Uglavnom hladan i distanciran	4	4,3%	7	7,4%
Potpuno hladan i distanciran	1	1,1%	2	2,1%
N	94	100%	94	100%

Tabela 7. *Frekvencije – odnos roditelja (majki i očeva) sa sinom/kćerkom*

PROCJENA ODNOSA SA DJETETOM	MAJKE		OČEVI	
	f	%	f	%
Vrlo topao i blizak	78	83%	73	77,7%
Djelomično topao i blizak	15	16%	18	19,1%
Uglavnom hladan i distanciran	1	1,1%	2	2,1%
Potpuno hladan i distanciran			1	1,1%
N	94	100%	94	100%

Kada je u pitanju procjena odnosa adolescenata sa njihovim roditeljima, 84% smatraju svoj odnos sa majkom vrlo toplim i bliskim. Što se tiče odnosa sa ocem, 64,9% se izjasnilo da imaju vrlo topao i blizak odnos.

Kada su u pitanju procjene odnosa od strane roditelja, najveći broj majki (83%) i očeva (77,7%) smatra svoj odnos sa sinom/kćerkom vrlo toplim i bliskim.

Tabela 8. *Frekvencije – status veze adolescenta*

STATUS VEZE	f	%
U vezi	35	37,2%
Nije u vezi	59	62,8%
N	94	100%

Tabela 9. *Frekvencije – spremnost na obvezivanje u partnerskom odnosu*

SPREMNOST NA OBVEZIVANJE	f	%
Potpuno spreman/na	29	30,9%
Prilično spreman/na	39	41,5%
Uglavnom nespreman/na	21	22,3%
Uopće nespreman/na	5	5,3%
N	94	100%

Tabela 10. *Frekvencije – važnost braka kao institucije*

VAŽNOST BRAKA	ADOLESCENTI		MAJKE		OČEVI	
	f	%	f	%	f	%
Veoma važan	64	68,1%	81	86,2%	77	81,9%
Donekle važan	22	23,4%	11	11,7%	16	17%
Uglavnom nevažan	5	5,3%				
Potpuno nevažan	3	3,2%	2	2,1%	1	1,1%
N	94	100%	94	100%	94	100%

Od ukupnog broja uzorka adolescenata, njih 62,8% nije u romantičnoj vezi, dok njih 37,2% jeste (Tabela 8). Kada je u pitanju spremnost na obvezivanje u partnerskom odnosu najveći broj adolescenata (41,5%) se izjasnio prilično spremnim, dok 30,9% adolescenata smatra da su potpuno spremni na obvezivanje (Tabela 9). Što se tiče, važnosti braka kao institucije, od ukupnog uzorka adolescenata, njih 68,1% smatra brak kao instituciju veoma

važnim, dok 23,4% ga smatra donekle važnim. Majke (86,2%), kao i očevi (81,9%), s druge strane, su se izjasnili da im je brak kao institucija veoma važan (Tabela 10).

Tabela 11. Frekvencije – zadovoljstvo životom

ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM	ADOLESCENTI		MAJKE		OČEVI	
	f	%	f	%	f	%
Potpuno zadovoljan/na	60	63,8%	67	71,3%	59	62,8%
Djelimično zadovoljan/na	29	30,9%	25	26,6%	33	35,1%
Uglavnom nezadovoljan/na	3	3,2%	1	1,1%	1	1,1%
Potpuno nezadovoljan/na	2	2,1%	1	1,1%	1	1,1%
N	94	100%	94	100%	94	100%

Sve tri skupine sudionika (adolescenti, majke i očevi) su se najčešće izjašnjavali da su potpuno zadovoljni životom, adolescenti (63,8%), slično njima i očevi (62,8%), dok su se majke nešto više tako izjašnjavale (71,3%).

4.2. Glavni rezultati

Prvi korak pri provjeri hipoteza u ovom istraživanju je bio ispitivanje normalnosti distribucija rezultata, kao preduslova za korištenje adekvatnih statističkih postupaka. U Tabeli 12. prikazani su deskriptivni statistički parametri varijabli korištenih u istraživanju.

Tabela 12. Deskriptivni statistički parametri korištenih varijabli

Varijable	N	Min	Max	M	SD	Skew	Kurt	K-S z
Nezavisnost i odgovornost	282	1	5	4,01	0,82	-1,56	2,87	2,67**
Privatnost	282	1	5	3,45	1,03	-0,59	-0,27	1,78**
Duhovnost	282	1	5	3,99	1,05	-1,01	0,21	2,88**
Briga za druge	282	1	5	3,66	0,77	-0,79	1,22	1,73**
Pripadanje	282	1	5	3,09	0,91	-0,30	-0,20	1,71**
Stavovi prema razvodu braka	282	1,25	5	3,28	0,72	0,05	-0,58	1,26

Napomena: Skew=indeks simetričnosti; Kurt=indeks spljoštenosti; K-S z=Kolmogorov-Smirnov test; ** $p < 0,01$

Kao što možemo vidjeti iz tabelarnog prikaza, distribucije rezultata na svim varijablama značajno odstupaju i od kriterija normalnosti i od kriterija simetričnosti. U skladu sa preporukama u literaturi (Field, 2009; Tabachnick i Fidell, 2013) sljedeći korak bila je vizuelna inspekcija oblika distribucije. Premda distribucije rezultata na ostalim varijablama nisu zadovoljile prethodna dva kriterija, analizom grafičkog prikaza QQ-plot (*eng. normal probability plot*) i vrijednosti Durbin-Watsonovog testa potvrđena je normalnost i nekoreliranost reziduala, što ukazuje da odstupanja od normalnosti ipak nisu tako velika. S obzirom na navedeno, te uzimajući u obzir činjenicu da se postupak transformacije varijabli preporučuje samo u slučajevima kada su odstupanja od normalnosti varijabli vrlo velika (Tabachnik i Fidell, 2013), sve varijable su uvedene u analizu u obliku netransformisanih, bruto rezultata.

4.2.1. Razlike u životnim vrijednostima i stavovima prema razvodu braka između adolescenata i njihovih roditelja

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati da li postoji razlika između životnih vrijednosti i stavova prema razvodu braka između adolescenata i njihovih roditelja (majki i očeva). Kako bismo odgovorili na postavljeni problem istraživanja, proveli smo t-test za zavisne uzorke. Razlike u stavovima i životnim vrijednostima između adolescenata i njihovih roditelja prikazane su u Tabelama 13. i 14.

Tabela 13. Razlike u stavovima i životnim vrijednostima između adolescenata i njihovih majki

Varijable		M	SD	t	df
Nezavisnost i odgovornost	A	4,25	0,54	3,52*	93
	M	3,89	0,93		
Privatnost	A	3,99	0,72	5,91*	93
	M	3,25	1,12		
Duhovnost	A	4,10	0,99	0,59	93
	M	4,02	1,10		
Briga za druge	A	3,68	0,62	-0,51	93
	M	3,74	0,84		
Pripadanje	A	3,19	0,86	1,92	93
	M	2,97	0,89		
Stavovi prema razvodu braka	A	3,53	0,75	4,30*	93
	M	3,19	0,63		

Napomena: $n=94$; $*p<0,05$

Kao što se može vidjeti iz tabele, razlika je statistički značajna za tri varijable - nezavisnost i odgovornost ($t=3,52$; $p<0,05$), privatnost ($t=5,91$; $p<0,05$) i stavovi prema razvodu braka ($t=4,30$; $p<0,05$). Dobiveni rezultati pokazuju da su životne vrijednosti nezavisnost i odgovornost, te privatnost, važnije adolescentima nego njihovim majkama. Također, u poređenju sa njihovim majkama, adolescenti pokazuju i pozitivnije stavove prema razvodu braka. Kada su u pitanju ostale životne vrijednosti (duhovnost, briga za druge i pripadanje), razlika se nije pokazala statistički značajnom.

Tabela 14. Razlike u stavovima i životnim vrijednostima između adolescenata i njihovih očeva

Varijable		M	SD	t	df
Nezavisnost i odgovornost	A	4,25	0,54	3,55*	93
	O	3,89	0,90		
Privatnost	A	3,99	0,72	8,07*	93
	O	3,09	1,00		
Duhovnost	A	4,10	0,99	2,10*	93
	O	3,84	1,05		
Briga za druge	A	3,68	0,62	1,25	93
	O	3,56	0,82		
Pripadanje	A	3,19	0,86	0,74	93
	O	3,09	0,96		
Stavovi prema razvodu braka	A	3,53	0,75	4,37*	93
	O	3,13	0,73		

Napomena: $n=94$; * $p<0,05$

Kada su u pitanju očevi, dobiveni su slični rezultati kao i u prethodnom slučaju. Statistički značajna razlika utvrđena je za životne vrijednosti nezavisnost i odgovornost ($t=3,55$; $p<0,05$) i privatnost ($t=8,07$; $p<0,05$), ali i za duhovnost ($t=2,10$; $p<0,05$). Također, razlika se pokazala statistički značajnom i kada su u pitanju stavovi prema razvodu braka ($t=4,37$; $p<0,05$). Dobiveni rezultati pokazuju da su životne vrijednosti koje se odnose na nezavisnost i odgovornost, te privatnost i duhovnost, važnije adolescentima nego njihovim očevima. Također, u poređenju sa njihovim očevima, adolescenti pokazuju i pozitivnije stavove prema razvodu braka. Kada su u pitanju životne vrijednosti briga za druge i pripadanje, razlika se nije pokazala statistički značajnom.

4.2.2. Doprinosi životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka kod adolescenata i njihovih roditelja

Drugi problem ovog istraživanja bio je ispitati ukupne i zasebne doprinose životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka. U tu svrhu, provedene su multiple regresijske analize, zasebno za skupine adolescenata, majki i očeva. Kako bi se utvrdile povezanosti između varijabli uključenih u istraživanje, proveli smo korelacijske analize, a dobiveni rezultati prikazani su u Tabelama 15., 16. i 17.

Tabela 15. Vrijednosti Pearsonovog koeficijenta korelacije između pet životnih vrijednosti i stavova prema razvodu braka kod adolescenata

VARIJABLE	1	2	3	4	5	6
1. Nezavisnost i odgovornost	1	0,39**	0,25*	0,42**	0,34**	0,08
2. Privatnost		1	0,22*	0,06	-0,01	0,22*
3. Duhovnost			1	0,25*	0,24*	-0,13
4. Briga za druge				1	0,52**	-0,04
5. Pripadanje					1	-0,25*
6. Stavovi prema razvodu braka						1

Napomena: $n=94$; ** $p<0,01$; * $p<0,05$

Tabela 16. Vrijednosti Pearsonovog koeficijenta korelacije između pet životnih vrijednosti i stavova prema razvodu braka kod majki

VARIJABLE	1	2	3	4	5	6
1. Nezavisnost i odgovornost	1	0,59**	0,67**	0,69**	0,65**	-0,15
2. Privatnost		1	0,35**	0,40**	0,47**	-0,09
3. Duhovnost			1	0,57**	0,42**	-0,28*
4. Briga za druge				1	0,57**	-0,12
5. Pripadanje					1	-0,14
6. Stavovi prema razvodu braka						1

Napomena: $n=94$; ** $p<0,01$; * $p<0,05$

Tabela 17. Vrijednosti Pearsonovog koeficijenta korelacije između pet životnih vrijednosti i stavova prema razvodu braka kod očeva

VARIJABLE	1	2	3	4	5	6
1. Nezavisnost i odgovornost	1	0,60**	0,50**	0,73**	0,55**	-0,11
2. Privatnost		1	0,30**	0,51**	0,50**	0,02
3. Duhovnost			1	0,42**	0,32**	-0,08
4. Briga za druge				1	0,55**	-0,15
5. Pripadanje					1	0,01
6. Stavovi prema razvodu braka						1

Napomena: $n=94$; ** $p<0,01$

U skupini adolescenata je utvrđena značajna korelacija između životnih vrijednosti privatnost i stavova prema razvodu braka ($r=0,22$, $p<0,05$) i između pripadanja i stavova prema razvodu braka ($r=-0,25$, $p<0,05$). Za ostale životne vrijednosti korelacija se nije pokazala značajnom. U skupini majki utvrđena je značajna korelacija između životne vrijednosti duhovnost i stavova prema razvodu braka, koja je negativna ($r=-0,28$, $p=0,02$). Kada su u pitanju očevi, nije utvrđena nijedna značajna korelacija.

Kao što se može vidjeti iz tabelarnog prikaza, značajne korelacije utvrđene su i između životnih vrijednosti u sve tri skupine ispitanika, a prema visini kreću se od niskih do umjerenih. Sukladno tome, testirana je multikolinearnost. Rezultati VIF testa ne ukazuju na prisustvo visoke kolinearnosti ($VIF \leq 2$), pa zaključujemo da su prikladni za provedbu regresijske analize.

Rezultati multiplih regresijskih analiza prikazani su u Tabelama 18. 19. i 20.

Tabela 18. *Rezultati multiple regresijske analize sa stavovima prema razvodu braka kao kriterijskom varijablom u skupini adolescenata*

Prediktori	β	r	sr
Nezavisnost i odgovornost	0,10	0,08	0,08
Privatnost	0,21*	0,22*	0,18
Duhovnost	-0,15	-0,13	-0,14
Briga za druge	0,09	-0,04	0,07
Pripadanje	-0,29*	-0,25*	-0,24
Sažetak modela	R ² 0,15		
	F 3,06** (5,88)		

Napomena: n=94; r=vrijednost Pearsonovog koef. korelacije; beta (β)=standardizirani regresijski koeficijent; R²=koef. determinacije (ukupni doprinos prediktora objašnjennoj varijanci kriterija); F=značajnost promjene koef. determinacije; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$

Rezultati provedene multiple regresijske analize pokazuju da prediktorske varijable objašnjavaju 15% ukupne varijance stavova prema razvodu braka kod adolescenata ($R^2=.15$). Kao značajni prediktori izdvojile su se životne vrijednosti privatnost ($\beta=0,21$; $p=0,05$) i pripadanje ($\beta=-0,29$; $p<0,05$). Dobiveni rezultati pokazuju da pozitivnije stavove prema razvodu braka imaju adolescenti kojima je važna životna vrijednost privatnost, kao i adolescenti kojima je manje važna vrijednost pripadanje. Analizom kvadriranih koeficijenata semiparcijalne korelacije vidljivo je da samostalni doprinos životne vrijednosti privatnost iznosi 3,24%, a za vrijednost pripadanje 5,76%.

Tabela 19. Rezultati multiple regresijske analize sa stavovima prema razvodu braka kao kriterijskom varijablom u skupini majki

Prediktori	β	r	sr
Nezavisnost i odgovornost	0,10	-0,15	0,05
Privatnost	-0,00	-0,09	-0,00
Duhovnost	-0,33*	-0,28*	-0,24
Briga za druge	0,05	-0,12	0,03
Pripadanje	-0,09	-0,14	-0,06
Sažetak modela		R ² 0,08	F 1,65 (5,88)

Napomena: n=94; r=vrijednost Pearsonovog koef. korelacije; beta (β)=standardizirani regresijski koeficijent; R²=koef. determinacije (ukupni doprinos prediktora objašnjenj varijanci kriterija); F=značajnost promjene koef. determinacije; *p<0,05

Rezultati provedene multiple regresijske analize pokazuju da prediktorske varijable objašnjavaju 8% ukupne varijance kod majki (R²=.08). Međutim taj doprinos nije statistički značajan. Kao značajan prediktor izdvojila se jedna varijabla, a to je životna vrijednost duhovnost (β =-0,33; p=0,02). Dobiveni rezultati pokazuju da majke kojima je duhovnost kao životna vrijednost bitnija u životu imaju negativnije stavove prema razvodu braka. Za ostale prediktorske varijable doprinos se nije pokazao statistički značajnim. Na osnovu analize kvadriranog koeficijenta semiparcijalne korelacije vidimo da je samostalni doprinos varijable duhovnost 5,76%.

Tabela 20. Rezultati multiple regresijske analize sa stavovima prema razvodu braka kao kriterijskom varijablom u skupini očeva

Prediktori	β	r	sr
Nezavisnost i odgovornost	-0,10	-0,11	-0,06
Privatnost	0,13	0,02	0,10
Duhovnost	-0,02	-0,08	-0,02
Briga za druge	-0,21	-0,15	-0,13
Pripadanje	0,13	0,01	-0,10
Sažetak modela		R ² 0,05	F 0,97 (5,88)

Napomena: n=94; r=vrijednost Pearsonovog koef. korelacije; beta (β)=standardizirani regresijski koeficijent; R²=koef. determinacije (ukupni doprinos prediktora objašnjenj varijanci kriterija); F=značajnost promjene koef. determinacije

Kada su u pitanju očevi, rezultati provedene multiple regresijske analize pokazuju da prediktorske varijable objašnjavaju 5% ukupne varijance u toj skupini ($R^2=.05$), međutim model se nije pokazao statistički značajnim. Također od ispitivanih životnih vrijednosti niti jedna vrijednost se nije pokazala značajnom u predikciji stavova prema razvodu braka.

5. RASPRAVA

Životne vrijednosti su za društvo od velike važnosti. Pomoću njih ljudi upravljaju i planiraju svoje živote, te ih usmjeravaju pri izboru njihovih uloga i odabiru njihovog načina ponašanja (Hoblaj, 2007; Jukić, 2013). Prema brojnim podacima životne vrijednosti se prenose u porodici sa roditelja na njihovu djecu (Youniss i Smollar, 1985; Gecas i Seff, 1990; Rohan i Zanna, 1996; Knafo i Schwartz, 2001; Sabatier i Lannegrand-Willems, 2005). Na osnovu pojedinih istraživanja može se zaključiti da se životne vrijednosti mogu dovesti u vezu sa formiranjem stavova prema razvodu braka (Reić Ercegović i Koludrović, 2012; Taris, Semin i Bok, 1998; Roest, Gerris i Dubas, 2009). Međutim, drugi nalazi pokazuju da su se vrijednosti mijenjale, pod dejstvom brojnih utjecaja, pa su tako postmoderne vrijednosti te koje danas počinju da preuzimaju važnost braka i porodičnog života (Cherlin, 2009).

Budući da se važnost pojedinih životnih vrijednosti mijenja, te da brak gubi svoju vrijednost i stopa razvoda braka raste, istraživanje ove teme je od velike važnosti. Na osnovu toga, cilj ovog istraživanja je bio detaljnije razmotriti u kakvom su odnosu životne vrijednosti i stavovi prema razvodu braka kod adolescenata i njihovih roditelja, odnosno ispitati da li postoje razlike u životnim vrijednostima i stavovima prema razvodu braka između adolescenata i njihovih roditelja. Također, ispitali smo i kakva je uloga životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka kod adolescenata i njihovih roditelja.

Rezultati su pokazali da postoji statistički značajna razlika u pojedinim životnim vrijednostima između adolescenata i njihovih roditelja (majki i očeva). Pokazalo se da su adolescentima važnije životne vrijednosti nezavisnost i odgovornost i privatnost, nego njihovim majkama i očevima. Također, životna vrijednost duhovnost je važnija adolescentima nego njihovim očevima. Kada su u pitanju ostale vrijednosti, nije uočena statistički značajna razlika. Što se tiče stavova prema razvodu braka, utvrđeno je da adolescenti imaju statistički značajno pozitivnije stavove prema razvodu braka, nego njihove majke i očevi.

Jedan od razloga zašto su životne vrijednosti nezavisnost, odgovornost i privatnost važnije adolescentima bi mogao biti taj što one predstavljaju jedne od vrijednosti koje su pod utjecajem socijalnog konteksta i koje su osjetljive na promjene tokom generacija (Boehnke, 2001; Kagitcibasi, 2007). Min i suradnici (2012) su pokazali da se u različitim razdobljima razvoja prenose različite vrijednosti. Individualističke vrijednosti spadaju u kategoriju vrijednosti koje se u manjoj mjeri prenose sa roditelja na njihovu djecu (Phalet & Schonpflug, 2001; Schonpflug, 2001). Međutim, neka druga istraživanja pokazala su značajnu razliku u ovim vrijednostima između roditelja i njihove djece. Naprimjer, Watkins, Mortazavi i Trofimova (2000) su pokazali da studenti iz Rusije, Irana i Hong Konga smatraju važnijima individualističke vrijednosti nego odrasli u njihovoj zemlji. Samoaktualizacija je ugrađena u kulturalni i socijalni kontekst, što sugerira da bi se te vrijednosti mogle mijenjati zajedno sa društvenim i kulturalnim promjenama. Ideja o promjeni samoaktualizacije iznesena je također i u Kagitcibasijevoj teoriji promjene u porodici (Kagitcibasi, 2007). Prema toj teoriji tradicionalno međuovisne porodice u nedavno urbaniziranim kontekstima, koje su stekle bolji pristup obrazovanju, suočavaju se sa promjenama u samoaktualizaciji svojih članova. Ona sugerira da dimenzije međuovisnosti ili srodnosti ostaje važna, ali da dimenzija neovisnosti ili autonomije dobija novi značaj u mlađoj generaciji zbog promjenjivih potreba razvojnog konteksta. Ovu teoriju potvrđuju rezultati istraživanja tri generacije (adolescenti, majke i bake), iz Rusije, Estonije i Njemačke. Ti rezultati pokazuju da adolescenti smatraju nezavisnost i druge individualističke vrijednosti kao značajno važnijima, nego što su to iskazale druge dvije starije generacije (mame i bake) (Tougu i sur., 2017). Osim toga, može biti i da je adolescencija specifični period kada su vrijednosti poput nezavisnosti u fokusu. Adolescencija je razdoblje u kojem se vjerovanja i vrijednosti stiču (Rokeach, 1973). U ovome periodu, djeca teže nezavisnosti i privatnosti od njihovih roditelja dok istovremeno žele ostati povezani sa njima (Youniss i Smollar, 1985).

Kada su u pitanju stavovi prema razvodu braka, dosadašnji nalazi upućuju da mlađe generacije imaju pozitivnije stavove nego njihovi roditelji. Jedan od razloga zbog kojih se mijenjaju stavovi prema braku i razvodu braka bi mogao biti vrednovanje braka (Peco, 2018). Ljudi idealiziraju brak i neopravdano imaju nerealna očekivanja od braka. Slično razmišljanje ima i Flečer (1966; prema Peco, 2018), koji smatra da bi visoka stopa razvoda braka mogla biti rezultat viših parametara vrednovanja braka, dakle, pretpostavka je da roditelji vrednuju brak više nego adolescenti. U prilog ovoj pretpostavci idu i podaci dobiveni u ovom istraživanju, prema kojima je 86,2% majki i 81,9% očeva procijenilo brak veoma važnim kao

instituciju, dok je u skupini adolescenata procenat biranja ovog odgovora nešto manji (68,1%). Jedno od objašnjenja pozitivnijih stavova adolescenata prema razvodu braka su modernost, sloboda i izbor. Gibson (1994; prema Peco, 2018) smatra da se razvojem modernosti sve više naglašava važnost individualnog postignuća. Prema tome, mlađe generacije očekuju veći nivo individualnog zadovoljstva u braku, nego što je to slučaj kada su u pitanju njihovi roditelji. Mladi ljudi, koji tek planiraju zasnivanje bračne zajednice, imaju potpuno drugačije poimanje braka i bračnih obaveza nego njihovi roditelji. Sukladno tome, adolescenti koji više cijene individualističke vrijednosti, imaju pozitivnije stavove prema razvodu braka (Martin i Parashar, 2006). Drugi razlog koji bi mogao objasniti zašto adolescenti imaju pozitivnije stavove prema razvodu braka nego njihovi roditelji jeste iskustvo koje roditelji imaju kada je u pitanju brak (Zimbardo i Leippe, 1991). U ovom istraživanju u skupini majki njih 80% se izjasnilo u potpunosti zadovoljno svojim brakom, a u skupini očeva njih 85,6% se izjasnilo isto. Dakle, ljudi koji su zadovoljni svojim brakom, vjerovatnije je da će više vrednovati brak, te imati veću potrebu za održavanjem braka.

Kada je u pitanju uloga životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka, rezultati nisu bili potpuno u skladu sa očekivanim. U skupini adolescenata dvije životne vrijednosti su se pokazale kao značajni prediktori stavova prema razvodu braka, a to su privatnost i pripadanje. Adolescenti kojima je važna životna vrijednost privatnost imaju pozitivnije stavove prema razvodu braka, dok oni kojima je važna životna vrijednost pripadanje imaju negativnije stavove prema razvodu braka. Ove rezultate bismo mogli objasniti činjenicom da vrijednosti poput samoaktualizacije, autonomije, samopouzdanja i sl. sve više dobijaju na značaju (Lauristin, 1997). Životna vrijednost privatnost spada u kategoriju individualističkih vrijednosti, koje su pod utjecajem društvenih promjena, pa se tako mijenjaju kroz generacije. Rezultati istraživanja Reić Ercegovac i Koludrović (2012) pokazali su da je prediktor stavova prema razvodu braka u skupini adolescenata životna vrijednost nezavisnost i odgovornost. Ta vrijednost, slično kao i privatnost, spada u kategoriju individualističkih vrijednosti. Ukoliko su adolescentima važnije individualističke vrijednosti, onda imaju pozitivnije stavove prema razvodu braka. U prilog navedenom idu i rezultati istraživanja koje je proveo Stack (1994) na 39 različitih nacija, a u kojem je utvrđeno da je stopa razvoda braka veća u onim nacijama u kojima su značajno važnije individualističke vrijednosti. Što se tiče životne vrijednosti pripadanja, nalaz je sukladan dosadašnjim empirijskim rezultatima koji pokazuju da što je pripadanje važnije kao životna vrijednost,

važnija je i potreba za održavanjem braka i ljudi će imati pozitivnije stavove prema braku (Brinig, 2011; Hancock, 1980).

Kada je u pitanju skupina majki, samo se životna vrijednost duhovnost pokazala kao značajan prediktor stavova prema razvodu braka. Ovaj nalaz mogli bismo objasniti religioznošću kao jednim od izvora tradicionalnih obiteljskih vrijednosti. Naime, utvrđeno je da se pojedinci koji njeguju vjerske aktivnosti i vrijednosti općenito manje razvode, te također manje odobravaju razvod (McCarthy, 1979). Slabljenjem religijskih vjerovanja dolazi do urušavanja cijelog sistema zajedničkih vrijednosti koje bi mogle stabilizirati brak, te smanjiti stopu razvoda braka (Peco, 2018). Drugo objašnjenje bi moglo biti da su žene generalno religioznije nego muškarci (Miller i Stark, 2002). Ta razlika bi se mogla objasniti procesom socijalizacije. Žene socijalizacijom usvajaju da su one „slabiji“ spol, pa im religija i molitva postaju jedan od načina zaštite i vraćanja osjećaja sigurnosti (Norris i Inglehart, 2011). Isti rezultati su dobiveni u istraživanju Reić Ercegovac i Koludrović (2012). Majke koje su percipirale duhovnost kao važnijom su imale negativnije stavove prema razvodu braka.

U skupini očeva nijedna od životnih vrijednosti se nije pokazala značajnim prediktorom stavova prema razvodu braka. Generalno, kada su u pitanju očevi, empirijski nalazi su nedostadni, budući da se većina istraživanja usmjeravala na majke i kćerke.

Na kraju, važno je osvrnuti se i na metodološka ograničenja istraživanja. Kao prvo, korelacijska priroda istraživanja ne omogućava zaključivanje o uzročno posljedičnim vezama između ispitivanih varijabli. Tako, premda je utvrđeno da životne vrijednosti imaju ulogu u predikciji stavova prema razvodu braka, ne možemo sa sigurnošću tvrditi da smjer djelovanja nije suprotan. Iako, dosadašnje pojedine teorijske spoznaje, ali i rezultati nekih istraživanja (Taris, Semin i Bok, 1998; Roest, Gerris i Dubas, 2009) daju podršku pretpostavci da navedene prediktorske varijable imaju ulogu u formiranju stavova prema razvodu braka, činjenica je da se regresijska analiza ne može koristiti za dokazivanje kauzalne veze.

Jedno od važnih metodoloških pitanja je i pitanje generalizacije dobivenih rezultata na opću populaciju adolescenata i njihovih roditelja, budući da je istraživanje provedeno na sudionicima sa područja Kantona Sarajevo. Premda smo generabilnost dobivenih rezultata nastojali povećati prikupljajući podatke na više različitih fakulteta, činjenica je da smo istraživanje proveli na prigodnom uzorku sudionika.

Također, ne smijemo zanemariti pitanje iskrenosti sudionika prilikom popunjavanja upitnika. Budući da su skale konstruisane tako da su odgovori jasno pozitivno ili negativno

određeni, sudionici su mogli davati odgovore koji su socijalno poželjni. Iako je istraživanje bilo anonimno i dobrovoljno, upitno je koliko su odgovori sudionika bili iskreni. Kako bi se izbjegao ovaj nedostatak u budućim istraživanjima bi se mogla uključiti varijabla socijalne poželjnosti. Na taj način bi bilo moguće detaljnije ispitivanje njene potencijalne uloge u odnosu između ispitivanih varijabli.

Na kraju, važno je uzeti u obzir i činjenicu da rezultati multiple regresijske analize pokazuju da prediktorske varijable objašnjavaju 15% ukupne varijance stavova prema razvodu braka u skupini adolescenata, 8% u skupini majki i 5% u skupini očeva, što upućuje na to da je značajan dio varijance kriterijske varijable ipak ostao neobjašnjen. To ukazuje na potrebu daljnjih istraživanja, uz određena metodološka poboljšanja, kako bi se utvrdilo koji još faktori doprinose objašnjenju stavova prema razvodu braka.

U budućim istraživanjima odnosa životnih vrijednosti i stavova prema razvodu braka, te ulozi životnih vrijednosti u formiranju stavova prema razvodu braka bilo bi korisno uzeti u obzir spol adolescenta, ali i bračni status roditelja. Generalno, utvrđeno je da roditelji koji su razvedeni imaju pozitivnije stavove prema razvodu braka. Djeca čiji su roditelji razvedeni mogu imati pozitivnije stavove prema razvodu braka, jer su usvojili stavove svojih roditelja. Međutim, i u toj skupini moguće je da postoje razlike s obzirom na spol. Tako se u jednom istraživanju pokazalo da su ženski ispitanici imali pozitivnije stavove prema razvodu braka, nego muški ispitanici (Kapinus i Johnson, 2002). Na osnovu navedenog, može se pretpostaviti da, kada su u pitanju djeca razvedenih roditelja, sinovi nemaju tako pozitivne stavove prema razvodu braka, kao što imaju kćeri.

Osim spola adolescenta i bračnog statusa roditelja, bilo bi zanimljivo ispitati koliko osobine ličnosti imaju utjecaj na formiranje stavova prema razvodu braka. Moguće je da osobe koje su, naprimjer, impulsivnije, te manje spremne na kompromise, će imati pozitivnije stavove prema razvodu braka i češće se odlučivati na razvod.

Na koncu, s obzirom da neka istraživanja pokazuju da se stavovi prema razvodu braka prenose sa roditelja na djecu, u budućim bi istraživanjima bilo korisno ispitati i kakvu ulogu u objašnjenju stavova prema razvodu braka kod adolescenata imaju stavovi njihovih majki i očeva. Također, s obzirom da je utvrđeno da se stavovi formiraju ne temelju neposrednog iskustva pojedinca, te posredno socijalnim učenjem, u budućim bi istraživanjima bilo značajno ispitati i kakvu ulogu u objašnjenju stavova prema razvodu braka ima procjena

kvalitete vlastitog braka (za majke i očeve), odnosno, procjena kvalitete braka roditelja (za adolescente).

6. ZAKLJUČCI

Na temelju rezultata ovog istraživanja moguće je izvući sljedeće zaključke:

1. Analizom razlika u percepciji životnih vrijednosti i stavova prema razvodu braka između adolescenata i njihovih roditelja (majki i očeva), pokazalo se da postoji statistički značajna razlika kada su u pitanju pojedine životne vrijednosti. Naime, adolescenti smatraju važnijim životne vrijednosti nezavisnost i odgovornost, te privatnost, nego njihove majke i očevi. Osim toga, adolescenti smatraju važnijim duhovnost nego njihovi očevi. Nije pronađena statistički značajna razlika u drugim životnim vrijednostima. Kada su u pitanju stavovi prema razvodu braka, adolescenti imaju pozitivnije stavove prema razvodu braka nego njihovi roditelji (majke i očevi).

2. Rezultati provedene multiple regresijske analize pokazuju da prediktorske varijable objašnjavaju 15% ukupne varijance stavova prema razvodu braka kod adolescenata. U skupini majki doprinos prediktora ukupnoj objašnjenjanoj varijanci kriterijske varijable iznosi 8%, a u skupini očeva 5%, međutim ovi doprinosi se nisu pokazali statistički značajnim. U skupini adolescenata kao značajni prediktori u objašnjenju stavova prema razvodu braka pokazale su se životne vrijednosti pripadanje i privatnost, a u skupini majki značajan prediktor je duhovnost. U skupini očeva nijedna životna vrijednost se nije pokazala kao značajan prediktor u objašnjenju stavova prema razvodu braka.

7. LITERATURA

- Ajzen, I. (1988). *Attitudes, personality and behavior*. Dorsey Press.
- Ajzen, I. i Fishbein, M. (1980). Understanding attitudes and predicting social behavior: Attitudes, intentions, and perceived behavioral control. *Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall*.
- Aavik, A. i Aavik, T. (2012). Personal Values And Self-Reported ChildRearing Activities Of Estonian And Russian Parents. *Estonia.Trames*, 16 (1), 63-76.
- Axinn, W. G. i Thornton, A. (1996). The Influence of Parents Marital Dissolutions on childrens Attitudes Toward Family Formation. *Demography*, 33 (1), 66-81.
- Axinn, W. G. i Thornton, A. (1993). Mothers, Children, and Cohabitation: The Intergenerational Effects of Attitudes and Behavior. *American Sociological Review*, 8 (2), 233-246.
- Axinn, W. G. i Thornton, A. (1992). The Relationship Between Cohabitation and Divorce: Selectivity or Causal Influence? *Demography*, 29 (3), 357-374.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Boehnke, K. (2001). Parent-offspring value transmission in a societal context: Suggestions for a utopian research design—with empirical underpinnings. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(2), 241-255.
- Bohner, G. i Wanke, M. (2002). *Attitudes and Attitude Change*. Psychology Press.
- Bolčević, V. (2017). Vrijednosne orijentacije i vrijednosni prioriteti djece i njihovih roditelja, *Filozofski fakultet u Rijeci*.
- Bouillet, D. (2004). Odnos mladih prema vrijednostima i činiteljima obiteljskog života. *Sociologija sela*, 42(1/2), 173-194.
- Brinig, M. F. (2011). Belonging and Trust: Divorce and Social Capital. *Brigham Young University Journal of Public Law*, 271.
- Brown, D. (1996). A holistic, values-based model of life role decision making and satisfaction, in. *Career Choice and Development*, 3.
- Brown, D. i Crace, K. R. (1996, 2002). *Life Values Inventory Facilitator's Guide*. Applied Psychology Resources.
- Cherlin, A. J. (2009). *The marriage go-round: the state of marriage and family in America today*. New York: Vintage Books.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Družinec, V. (2016). Transfer vrijednosti s roditelja na djecu. *Osnovna škola Mače*.
- Ferić, I. (2009). *Vrijednosti i vrijednosni sustavi: psihologijski pristup*. Zagreb: Alineja.
- Fishbein, M. i Ajzen, A. (1975). *Beliefs, attitudes, intentions, and behavior: An introduction to theory and research*. Addison-Wesley.

- Franc, R.; Šakić, V. i Ivičić, I. (2002). Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata: hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima. *Društvena istraživanja*, 11 (2-3), 215-238.
- Gecas, V. i Seff, M. (1990). Families and Adolescents: A review of the 1980s. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 941-958.
- Goodnow, J. J. (1992). Parents' ideas, children's ideas: Correspondence and divergence. *Parental belief systems: The psychological consequences for children*.
- Hancock, E. (1980). The dimensions of meaning and belonging in the process of divorce. *American Journal of Orthopsychiatry*, 50(1), 18-27.
- Headey, B., Muffels, R. i Wagner, G. (2014). Parents Transmit Happiness Along with Associated Values and Behaviors to Their Children: A Lifelong Happiness Dividend?. *Social Indicators Research*, 116 (3), 909-933.
- Hoblaj, A. (2007). Odgoj i obrazovanje za vrijednosti u kontekstu vrijednosno usmjerenog društva. *Dijete i društvo*, 9(2), 311-332.
- Inglehart, R. (1990). Cultural Change in Advanced Industrial Societies. *New York: Princeton University Press*.
- Janković, J.; Berc, G. i Blažeka, S. (2004). Neke opće i obiteljske vrednote u selui gradu. *Sociologija sela*, 42 (1/2), 91-111.
- Jukić, R. (2013). Moralne vrijednosti kao osnova odgoja. *Nova prisutnost*, 11(3), 241-263.
- Josefowicz, D., Barber, B., Eccles, J. i Mollasis, C. (1994). *Relations Between Maternal and Adolescent Values and Beliefs: Gender Differences and Implications for Occupational Choice*. Biennial Meeting of the Societa for Research on Adolescence. San Diego, California.
- Kagitcibasi, C. (2007). Family, self, and human development across cultures: Theory and applications. *New Jersey: Psychology Press*, 2.
- Kapinus, C. A. (2005). The effect of parental marital quality on young adults' attitude toward divorce. *Sociological Perspectives*, 48, 319-335
- Kapinus, C. (2004). The effect of parents' attitudes toward divorce on offspring's attitudes: Gender and parental divorce as mediating factors. *Journal of family issues*, 25, 112-135.
- Kapinus, C. A. i Johnson, M. P. (2002). Personal, Moral, and Structural Commitment to Marriage: Gender and the Effects of Family Life Cycle Stage. *Sociological Focus*, 35(2), 189-205.
- Kinnaird, K. L. i Gerrard, M. (1986). Premarital sexual behavior and attitudes toward marriage and divorce among young women as a function of their mothers' marital status. *Journal of Marriage and the Family*, 48(4), 757-765.
- Knafo, A. i Schwartz, S. H. (2001). Value socialization in families of Israeliborn and Soviet-born adolescents in Israel. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32 (2), 213-228.
- Lauristin, M. (1997). Contexts of Transition. *Tartu University Press*: 25-40.
- Manning, W.D., Longmore, M.A. i Giordano, P.C. (2007). The Changing Institution of Marriage: Adolescents Expectations to Cohabit and to Marry. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 559-575.

- Martin, S.P. i Parashar, S. (2006). Women's Changing Attitudes Toward Divorce, 1974-2002: Evidence for an Educational Crossover. *Journal of Marriage and Family*, 68, 29-40.
- McCarthy, J. (1979). Religious commitment, affiliation, and marriage dissolution. *New York Academic Press*.
- Miliša, Z., Dević, J. i Perić, I. (2015). Kriza vrijednosti kao kriza odgoja. *Mostariensia: časopis za humanističke znanosti*, 19(2), 7-20.
- Miller, A.S. i Stark, R. (2002). Gender and religiousness: Can socialization explanations be saved. *American Journal of Sociology*, 107(6), 1399-1423.
- Min, J., Silverstein, M., & Lendon, J. P. (2012). Intergenerational transmission of values over the family life course. *Advances in Life Course Research*, 17, 112-120.
- Mrnjaus, K. (2008). *Pedagoška promišljanja o vrijednostima*. Rijeka: Filozofskifakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Norris, P. i Inglehart, R. (2011). *Sacred and secular: Religion and politics worldwide*. Cambridge University Press, New York.
- Okagaki, L. i Bevis, C. (1999). Transmission of Religious Values: Relations Between Parents' and Daughters' Beliefs. *The Journal of Genetic Psychology*, 160 (3), 303-318.
- Peco, A. (2018). *Bosanskohercegovačka porodica na raskršću*. Mostar: Univerzitet „Džemal Bijedić“.
- Phalet, K. i Schonpflug, U. (2001). Intergenerational Transmission of Collectivism and Achievement Values in Two Acculturation Contexts: The Case of Turkish Families in Germany and Turkish and Moroccan Families in the Netherlands. *Journal of Comparative Family Studies*, 32 (4), 489-504.
- Raboteg-Šarić, Z.; Pećnik, N. i Josipović, V. (2003). *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstvai mladeži.
- Reić Ercegovac, I. i Koludrović M. (2012). Uloga životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka-međugeneracijska i unutarobiteljska persektiva. *Sociologija i prostor*, 50 (2), 257-273.
- Riggio, H. R. i Weiser, D. A. (2008). Attitudes toward marriage: Embeddedness and outcomes in personal relationships. *Personal Relationships*, 15, 123- 140.
- Roest, A. M. C., Gerris, J. R. M. i Dubas, J. S. (2009). Value Transmission Between Fathers, Mothers, and Adolescent and Emerging Adult Children: The role of the Family Climate. *Journal of Family Psychology*, 23 (2), 146- 155.
- Rohan, M. P. i Zanna, M. P. (1996). Value transmission in Families. The psychology of values. *The Ontario symposium*, 8, 253 -276.
- Rokeach, M. (1973). The nature of human values. *Free Press*.
- Rokeach, M. i Ball-Rokeach, M. (1989). Stability and change in Americanvalue priorities, 1968-1981. *American Psychologist*, 44, 775-785.
- Sabatier, C. i Lannegrand-Willems, L. (2005). Transmission of Family Values and Attachment: A French Three-Generation Study. *Applied Psychology: An International Review*, 54 (3), 378-395.

- Schonpflug, U. (2001). Intergenerational transmission of values: The role of transmission belts. *Journal of Cross-Cultural Psychology Special Issue: Perspectives on Cultural Transmission*, 32, 174–185.
- Schonpflug, U. i Yan, S. (2014). Deviation From Zeitgeist and Motivation in the Intergenerational Transmission of Individualistic and Collectivistic Values in East Germany and Shanghai, China. *The Journal of Genetic Psychology*, 175 (1), 58–75.
- Stack, S. (1994). Divorce. *San Diego Academic Press*, 2, 153-163
- Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske Toplice: Tonimir
- Steven, M. T. i Witte, J. (2005). Family Transformed: Religion, Values, and Society in American Life. *Jr. Washington, D.C.: Georgetown University Press*.
- Stokes, C. E. i Ellison, C. G. (2010). Religion and attitudes toward divorce laws among U.S. adults. *Journal of Family Issues*, 31, 1279-1304.
- Šverko, B., Babarović, T., i Šverko, I. (2007). Vrijednosti i životne uloge u kontekstu odabira zanimanja i razvoja karijere. *Suvremena psihologija*, 2, 295-320.
- Taris, T.W., Semin, G. R. i Bok, I. A. (1998). The Effect of Quality of Family Interaction and Intergenerational Transmission of Values on Sexual Permissiveness. *The Journal of Genetic Psychology*, 159 (2), 237-250.
- Tasker, F. L. i Richards, M. P. (1994). Adolescents' attitudes toward marriage and marital prospects after parental divorce: A review. *Journal of Adolescent Research*, 9, 340-362.
- Thornton, A. (1985). Reciprocal Influences of Family and Religion in a Changing World. *Journal of Marriage and Family*, 47 (2), 381-394.
- Tougu, P., Tulviste, T., Kasearu, K., Talves, K. i Albert, I. (2017). Independence and Interdependence Values in Changing Societies: A Three-Generation Comparative Study in Estonia, Germany, and Russia. *Studies of Transition States and Societies*, 9 (2).
- Visković, I. (2013). Međugeneracijski prijenos vrijednosti s roditelja na djecu adolescente u općini Tučepi. *Školski vjesnik*, 62(2/3), 253-268.
- Vlah, N., Lončarić, D. i Tatalović Vorkapić, S. (2011). Struktura vrijednosnih orijentacija i hijerarhija vrednota učenika strukovnih škola. *Društvena istraživanja*, 20 (2), 479 – 493.
- Watkins, D., Mortazavi, S. i Trofimova, I. (2000). Independent and Interdependent Conceptions of Self: An Investigation of Age, Gender, and Culture Differences in Importance and Satisfaction Ratings. *Cross-Cultural Research*, 34(2), 113-134.
- Youniss, J. i Smollar, J. (1985). *Adolescent relations with mother, fathers, and friends*. Chicago: University Chicago Press.
- Zimbardo, P. G. i Leippe M. R. (1991). The Psychology of Attitude Change and Social Influence. *Philadelphia Temple University Press*.

8. PRILOZI

OPŠTA UPUTA (A)

Poštovani,

prije svega Vam se želimo zahvaliti na učešću u ovome istraživanju. Istraživanje se provodi za potrebe izrade završnog magistarskog rada autorice Amile Andelije, studentice pete godine na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Cilj ovog rada je ispitati odnos između nekih životnih vrijednosti i stavova prema razvodu braka.

Ispred Vas se nalazi nekoliko upitnika od kojih svaki ima zasebnu uputu. Molimo Vas da svaku od njih pažljivo pročitate prije nego što počnete popunjavati upitnike. Ne postoje tačni i netačni odgovori. Ispravan odgovor je onaj koji Vam prvi padne na pamet. Molimo da odgovarate iskreno.

Vaša privatnost će biti potpuno zaštićena. Popunjavanje upitnika je anonimno, a podaci prikupljeni u istraživanju će biti korišteni isključivo u naučno-istraživačke svrhe.

Ukoliko imate dodatnih pitanja, možete kontaktirati autoricu istraživanja na broj: 061/922-618 ili putem e-maila: amilaandelija@gmail.com

Hvala Vam na susretljivosti i doprinosu u realizaciji ovog naučno-istraživačkog rada.

S poštovanjem,

Amila Andelija

Napomena: Šifra

Molimo Vas da šifru koncipirate na sljedeći način i upišete u polja predviđena za to.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

*Prva dva
slova
Vašeg
imena*

Datum Vašeg rođenja

*Prva dva
slova
Vašeg
prezimana*

Primjer: DA 13 06 1984 BE

OPŠTA UPUTA (R)

Poštovani,

prije svega Vam se želimo zahvaliti na učešću u ovome istraživanju. Istraživanje se provodi za potrebe izrade završnog magistarskog rada autorice Amile Andelije, studentice pete godine na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Cilj ovog rada je ispitati odnos između nekih životnih vrijednosti i stavova prema razvodu braka.

Ispred Vas se nalazi nekoliko upitnika od kojih svaki ima zasebnu uputu. Molimo Vas da svaku od njih pažljivo pročitate prije nego što počnete popunjavati upitnike. Ne postoje tačni i netačni odgovori. Ispravan odgovor je onaj koji Vam prvi padne na pamet. Molimo da odgovarate iskreno.

Vaša privatnost će biti potpuno zaštićena. Popunjavanje upitnika je anonimno, a podaci prikupljeni u istraživanju će biti korišteni isključivo u naučno-istraživačke svrhe.

Ukoliko imate dodatnih pitanja, možete kontaktirati autoricu istraživanja na broj: 061/922-618 ili putem e-maila: amilaandelija@gmail.com

Hvala Vam na susretljivosti i doprinosu u realizaciji ovog naučno-istraživačkog rada.

S poštovanjem,

Amila Andelija

Napomena: Šifra

Kako bismo uparili Vaš upitnik i upitnik Vašeg djeteta, važno je da imate istu šifru. Stoga Vas molimo da šifru koncipirate na sljedeći način i upišete u polja predviđena za to.

Podaci se odnose na Vaše dijete koje sudjeluje u ovom istraživanju.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

*Prva dva
slova
imena
Vašeg
djeteta*

Datum rođenja Vašeg djeteta

*Prva dva
slova
prezimana
Vašeg
djeteta*

Primjer: DA 13 06 1984 BE

USDK (A)

Molimo Vas da na pitanja koja su navedena u nastavku odgovorite tako što ćete označiti jedan od ponuđenih odgovora ili svoj odgovor upisati u za to predviđeno polje.

1. Spol (*zaokruži*): M   Ž
2. Dob: _____
3. Fakultet: _____
4. Odsjek : _____
5. Godina studija: _____
6. Prema redosljedu rođenja Vi ste:
  - a) jedinac
  - b) najstarije dijete
  - c) srednjerodeno – koje po redu _____
  - d) najmlađe dijete
  - e) blizanac
7. S kim ste živjeli tokom djetinjstva?
  - a) sa oba roditelja (majka i otac)
  - b) samo sa majkom
  - c) samo sa ocem
  - d) nešto drugo _____
8. Bračni status Vaših roditelja:
  - a) u braku
  - b) razvedeni
  - c) nešto drugo _____
9. Kako biste procijenili bračni odnos Vaših roditelja? (*ukoliko su u braku*)
  - a) brak mojih roditelja je potpuno skladan
  - b) brak mojih roditelja je donekle skladan
  - c) brak mojih roditelja je uglavnom neskladan
  - d) brak mojih roditelja je potpuno neskladan
10. U kojoj mjeri su članovi Vaše porodice međusobno povezani?
  - a) veoma smo povezani
  - b) djelimično smo povezani
  - c) uglavnom smo nepovezani
  - d) uopće nismo povezani

11. U kojoj mjeri članovi Vaše porodice uvažavaju mišljenje jedni drugih?
- u potpunosti
  - djelimično
  - vrlo malo
  - gotovo nikako
12. Kako biste procijenili opći kvalitet i učestalost interakcija među članovima Vaše porodice?
- provodimo mnogo vremena zajedno i naše interakcije su uglavnom ugodne
  - provodimo malo vremena zajedno, ali naše interakcije su uglavnom ugodne
  - provodimo mnogo vremena zajedno, ali naše interakcije su uglavnom neugodne
  - provodimo malo vremena zajedno i naše interakcije su uglavnom neugodne
13. Kako biste procijenili Vaš odnos sa Vašom majkom?
- naš odnos je vrlo topao i blizak
  - naš odnos je djelimično topao i blizak
  - naš odnos je uglavnom hladan i distanciran
  - naš odnos je u potpunosti hladan i distanciran
14. Kako biste procijenili Vaš odnos sa Vašim ocem?
- naš odnos je vrlo topao i blizak
  - naš odnos je djelimično topao i blizak
  - naš odnos je uglavnom hladan i distanciran
  - naš odnos je u potpunosti hladan i distanciran
15. Da li ste trenutno u romantičnoj vezi?
- da
  - ne
  - nešto dugo _____
16. Koliko ste općenito spremni na obvezivanje u partnerskom odnosu?
- potpuno sam spreman/na
  - prilično sam spreman/na
  - uglavnom nisam spreman/na
  - uopće nisam spreman/na
17. U kojoj mjeri je za Vas lično brak kao institucija važan?
- veoma važan
  - donekle važan
  - uglavnom nevažan
  - potpuno nevažan
18. Koliko ste općenito zadovoljni Vašim životom?
- u potpunosti zadovoljan/na
  - djelimično zadovoljan/na
  - uglavnom nezadovoljan/na
  - u potpunosti nezadovoljan/na

USDK (R)

Molimo Vas da na pitanja koja su navedena u nastavku odgovorite tako što ćete označiti jedan od ponuđenih odgovora ili svoj odgovor upisati u za to predviđeno polje.

11. Spol (zaokruži): M   Ž

12. Dob: _____

13. Vaša stručna sprema:

- f) završena četiri razreda osnovne škole
- g) završena osnovna škola
- h) završena srednja škola
- i) završena viša ili visoka škola (fakultet)
- j) magisterij, doktorat

14. Bračni status:

- d) u braku
- e) razveden/a
- f) nešto drugo _____

* Ukoliko je Vaš odgovor pod „a“ molimo Vas da odgovorite i na pitanja 5. i 6. Ukoliko nije, možete odmah nastaviti sa pitanjem 7.

15. Kako biste procijenili Vaš bračni odnos?

- e) moj brak je potpuno skladan
- f) moj brak je donekle skladan
- g) moj brak je uglavnom neskladan
- h) moj brak je potpuno neskladan

16. Koliko ste općenito zadovoljni Vašim brakom?

- a) u potpunosti zadovoljan/na
- b) djelomično zadovoljan/na
- c) djelomično nezadovoljan/na
- d) u potpunosti nezadovoljan/na

17. U kojoj mjeri su članovi Vaše porodice međusobno povezani?

- e) veoma smo povezani
- f) djelimično smo povezani
- g) uglavnom smo nepovezani
- h) uopće nismo povezani

18. U kojoj mjeri članovi Vaše porodice uvažavaju mišljenje jedni drugih?

- a) u potpunosti
- b) djelimično
- c) vrlo malo
- d) gotovo nikako

9. Kako biste procijenili opći kvalitet i učestalost interakcija među članovima Vaše porodice?
- a) provodimo mnogo vremena zajedno i naše interakcije su uglavnom ugodne
  - b) provodimo malo vremena zajedno, ali su naše interakcije uglavnom ugodne
  - c) provodimo mnogo vremena zajedno, ali naše interakcije su uglavnom neugodne
  - d) provodimo malo vremena zajedno i naše interakcije su uglavnom neugodne
10. Kako biste procijenili Vaš odnos sa Vašim sinom/kćerkom? *(ukoliko imate više djece, molimo Vas da procijenite odnos sa Vašim djetetom koje sudjeluje u ovom istraživanju)*
- e) naš odnos je vrlo topao i blizak
  - f) naš odnos je djelimično topao i blizak
  - g) naš odnos je uglavnom hladan i distanciran
  - h) naš odnos je u potpunosti hladan i distanciran
11. U kojoj mjeri je za Vas lično brak kao institucija važan?
- e) veoma važan
  - f) donekle važan
  - g) uglavnom nevažan
  - h) potpuno nevažan
12. Koliko ste općenito zadovoljni Vašim životom?
- e) u potpunosti zadovoljan/na
  - f) djelimično zadovoljan/na
  - g) uglavnom nezadovoljan/na
  - h) u potpunosti nezadovoljan/na

IŽV

Pred Vama se nalazi niz osobina i tvrdnji koje se odnose na životne vrijednosti. Molim Vas da uz svaku tvrdnju zaokružite odgovarajući broj, koji će označiti koliko često je Vaše ponašanje određeno navedenim iskazima. Pri tome brojevi imaju sljedeće značenje:

- 1 – skoro nikada ne određuje moje ponašanje
- 2 – rijetko određuje moje ponašanje
- 3 – ponekad određuje moje ponašanje
- 4 – često određuje moje ponašanje
- 5 – skoro uvijek određuje moje ponašanje

Molimo Vas da odgovarate iskreno, opisujući koliko navedene vrijednosti određuju Vaše ponašanje.

		Skoro nikada ne određuje moje ponašanje	Rijetko određuje moje ponašanje	Ponekad određuje moje ponašanje	Često određuje moje ponašanje	Skoro uvijek određuje moje ponašanje
1.	Biti omiljen u društvu.	1	2	3	4	5
2.	Biti osjetljiv za potrebe drugih.	1	2	3	4	5
3.	Biti neovisan.	1	2	3	4	5
4.	Prihvaćenost vlastitog položaja u porodici i društvu.	1	2	3	4	5
5.	Imati vremena za sebe.	1	2	3	4	5
6.	Biti pouzdan.	1	2	3	4	5
7.	Vjerovanje u višu silu.	1	2	3	4	5
8.	Prihvaćenost od drugih.	1	2	3	4	5
9.	Pomaganje drugima.	1	2	3	4	5
10.	Davanje vlastitog mišljenja.	1	2	3	4	5
11.	Poštovanje porodičnih i društvenih običaja.	1	2	3	4	5
12.	Imati vremena za razmišljanje u tišini.	1	2	3	4	5
13.	Biti osoba od povjerenja.	1	2	3	4	5
14.	Vjerovanje da postoji nešto veće od nas samih.	1	2	3	4	5
15.	Pripadati nekome/nečemu.	1	2	3	4	5
16.	Zabrinutost za prava drugih.	1	2	3	4	5
17.	Organiziranje vlastitog vremena.	1	2	3	4	5
18.	Donositi odluke uvažavajući potrebe drugih.	1	2	3	4	5
19.	Imati svoje posebno mjesto za osamu.	1	2	3	4	5
20.	Ispunjavanje vlastitih obaveza.	1	2	3	4	5
21.	Živjeti u skladu sa svojim duhovnim uvjerenjima.	1	2	3	4	5

SSRB

Pred Vama se nalazi niz stavova prema razvodu braka. Molim Vas da uz svaku tvrdnju zaokružite odgovarajući broj, koji će označiti koliko se slažete sa svakom izjavom. Pri tome, brojevi imaju sljedeće značenje:

- 1 – uopće se ne slažem
- 2 – djelomično se ne slažem
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem
- 4 – djelomično se slažem
- 5 – u potpunosti se slažem

Molimo Vas da odgovarate iskreno, opisujući koliko se slažete sa svakom tvrdnjom.

		Uopće se ne slažem	Djelomično se ne slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Djelomično se slažem	U potpunosti se slažem
1.	Kada se ljudi vjenčaju, morali bi ostati zajedno bez obzira šta se dogodilo.	1	2	3	4	5
2.	Ako su ljudi u braku nesretni, dužni su zbog sebe rasti se i pokušati poboljšati svoj život.	1	2	3	4	5
3.	Bračni zavjet „do kraja života“ je svetinja i ne bi se trebao olako shvatiti.	1	2	3	4	5
4.	Negativni efekti razvoda na djecu su uveliko pretjerani.	1	2	3	4	5
5.	Dugoročno, veliki broj razvoda brakova će nauditi bosanskohercegovačkom društvu u cjelini.	1	2	3	4	5
6.	Mnogi ljudi koji su se razveli su preslabi i ne mogu se žrtvovati za dobro porodice.	1	2	3	4	5
7.	Ljudi ne bi trebali osjećati obavezu da ostanu u braku ako nisu zadovoljni.	1	2	3	4	5
8.	Čak i ako su ljudi nezadovoljni u braku trebali bi ostati zajedno i pokušati poboljšati brak.	1	2	3	4	5
9.	U današnje vrijeme bračni zavjet „do kraja života“ je samo formalnost. To ustvari ne znači da ljudi trebaju ostati u lošem braku.	1	2	3	4	5
10.	Većina djece razvedenih roditelja ima negativne posljedice do kraja života.	1	2	3	4	5
11.	Činjenica da većina ljudi ne osjeća da mora ostati u lošem braku će koristiti i društvu u cjelini.	1	2	3	4	5
12.	Većina ljudi koja se razvodi, pribjegava razvodu kao posljednjem rješenju nakon što su pokušali da riješe probleme u braku.	1	2	3	4	5